

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Researches in Linguistics

E-ISSN: 2322-3413

13(2), 95-124

Received: 30.05.2022 Accepted: 14.07.2022

Research Paper

The Semiotics of the Sacred space: A Critical Approach to the Production of Space in the Yārsān Religion

Rahman Veisi Hasar*

Assistant professor of Linguistics, Department of English and Linguistic, Faculty of Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran
r.veisi@uok.ac.ir

Abstract

The current paper aims at investigating the strategies of spatial production and representation in the Yārsān religion by focusing on a sacred scripture entitled *bārga bārga*. To this purpose, firstly the strategies employed for locating a referent in the text are explained according to *space grammar* as proposed by Levinson (2004). Then, we try to study the strategies of spatial production and representation in the text by applying the geocriticism approach (Westphal 2011). The results show that the text mainly employs three strategies of topology, deixis and motion to specify the location of a referent. In addition, the results demonstrate that the spatial ideas in the text are mainly based on two macro-metaphorical models (Caravan and dyeing). These models make a unified spatial-temporal complex in such a way that any spatial idea associates a temporal epoch (the principle of spatiotemporality). Additionally, the study indicates that the text, by using some strategies, challenges the established and formal spatial boundaries and reconstructs them in a new order to support its ideological intentions. Furthermore, this sacred scripture tries to deconstruct the strict boundary between the real and the fictive (referentiality principle) and also it employs divergent and numerous placenames in an innovative way in order to express its ideological and theological messages. Finally, it should be noted that these strategies are employed to present a new spiritual spatial ideology in the text.

Keywords: space, Geocriticism, space grammar, Yārsān, space production

Introduction

Space as a semiotic concept cannot be reduced into a containment schema which is occupied by different objects. On the contrary, the space should be regarded as a cultural construction which is produced by social and ideological procedures. As a result, the scholars (e.g., Lefebvre 1991; Tally 2013; Rendell 2010) state that different spatial constructions in different historical periods or in the same society are produced by divergent social and ideological procedures. In other words, each ideology may represent and reproduce the space in a particular way which is in contrast to the spatial constructions fabricated by other social and ideological discourses. Therefore, the space is not only a socially produced phenomenon, but also a semiotic space which hosts the semiotic antagonism of different social discourses. The sacred space may represent this vividly. It is because a religious discourse in the first phase of its development not only produces a system of beliefs, but also produces objective and imaginary spatial constructions. These spatial ideas are either spaces for performing religious rites and interactions, or subjective spaces serving some religious purposes. In addition, the reproduced religious spaces may challenge the spatial order which has been established by the orthodox religions.

In the current study, we try to study the concept of the sacred space in the Yārsān religion from a critical semiotic perspective. In other words, we try to explain the semiotic procedures that are employed to represent and reproduce the sacred space in the sacred scriptures of Yārsān. The Yārsān religion as a gnostic religion (which has been established by Sultan Sahāk (13th century)) has numerous sacred scriptures that discuss and depict different objective and subjective sacred spaces in a particular way (Soori 1965; Kreyenbroek 2020; Safi Zade 1997). The social and religious rites of this religion have a very close relationship with its spatial sites. Additionally, the embodiment of the sacred in the sacred places and also the historical odyssey of the sacred in different places in the divine history of this religion are frequently discussed and illustrated in the Yārsān's sacred texts. However, one of the sacred scriptures which is exclusively

*Corresponding author

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/jrl.2022.133831.1658>

devoted to present the spiritual cartography of the sacred (the sacred places of God) in the history is called *bārga bārga* (in, The Book of Saranjam: 2007: 367-399). This text not only illustrates and represents the sacred places in a particular way, but also reproduces a new spatial order which may challenge the established and formal spatial ideas in the orthodox religions.

To analyze the semiotic procedures of space production in this text, we explain the very idea of space in two different levels. At the first level, we employ the method of Levinson (2004) to explain the spatial grammatical strategies (such as placenames, deixis, frames of reference and etc.) that are used to represent the spatial ideas; and at the second level we employ the methods of Lefebvre (1991) and Westphal (2011) to explain the ideological procedures that are employed in the text to represent geographical places in the text.

Method and Material

As mentioned, to illustrate the grammatical strategies of locating and representing the spatial ideas (that have been used in the text) we employ the method of Levinson (2004). In this method, the spatial grammatical strategies are divided into two groups. When the image and the ground are linked together, a spatial conceptualizer may employ different strategies such as placenames, deixis or topology. However, when the image and ground are separated, s/he may apply different frames of reference such as intrinsic, relative and absolute frames. It should be noted that all of these strategies are related to static spatial relations; however, to illustrate dynamic spatial connections the conceptualizer may employ motion strategy. Finally, to explain the ideological procedures of representing and reproducing the social and sacred places in the text of *bārga bārga*, we employ the method of Lefebvre (1991) and Westphal (2011).

Discussion of Results and Conclusions

The paper showed that the text (*bārga bārga*) is based on two metaphorical models of dyeing and Caravan. In the first model, God is represented as a dyer and different creatures are depicted as different colors produced by him. This model is applied to illustrate the manifestations of God in different historical periods. In addition, in the caravan model God and archangels are illustrated as travellers in a caravan. Also, the historical periods (the epochs of God's manifestations in the history) are depicted as the spatial sites in which the caravan and the passengers stop there to take a rest. Therefore, the historical periods and sacred sites of God's manifestations are illustrated in terms of spatial concepts. As a result, the spatial ideas play a very important role in this text.

The results indicated that the grammatical spatial strategies employed to represent the locations of the objects and sacred figures in the text are motion, topology and deixis strategies. However, the text doesn't apply any angular spatial frame. The absence of frames of reference (such as intrinsic, relative) in the text may be explained according to this fact that using the angular frames (such as intrinsic and relative) is possible only when the exact locations of the observer and the objects are recognizable. However, since the (objective and imaginary) locations of the observers (or narrators) and the objects cannot be conceived in this ancient text, these methods are not employed in the text. In addition, the absence of absolute strategy may be due to this fact that this model was not common in the era in which this text has been written. However, the text frequently applies non-angular strategies (such as motion, topology and deixis strategies) because they don't require the concrete and static perspectives of the observers (or narrators) or the features of a static ground to locate the places of objects and people in the text. In other words, applying non-angular strategies to locate imaginary and sacred spaces is the easiest spatial method that can be used in the text. In addition, the motion strategy is the most frequent spatial strategy in the text because it is used to depict the dynamic odyssey of the sacred in different regions and periods.

In the second level, the paper shows that the text applies different placenames in particular ways to serve some ideological interests. In fact, it applies divergent and numerous placenames to reshape and challenge the established spatial boundaries and limitations. For example, it challenges the spatial boundaries between sacred sites such as mosque, Zoroastrian fire temples, churches and etc., and then it reorganizes and reunites them in a particular way to support and illustrate the principle of absolute unity of religions in Yārsān (principle of transgressivity). In addition, the text uses divergent placenames as nicknames for the narrators of the text to support its universal ideological claims. In other words, the text, by using this strategy, tries to show that its claims are supported by divergent narrators. Also, the paper demonstrates that each placename in the text associates a historical epoch in which the manifestation of the sacred has occurred. As a result, this text is based on the principle of the spatiotemporality in which the spatial and temporal ideas cannot be separated. In addition, the discrete boundaries between the real and imaginary places are highly blurred in the text because the text not only represents the sacred places, but also reproduces and inverts them. The distribution of the placenames in the text (Kurdish regions and the other regions) not only shows the centrality of the Kurdish regions in the text, but also represents the other places as sacred reduplicates of the central sites of the sect. Finally, we showed that this text applies these strategies to produce a new geographical map of spirituality. In other words, Yārsān religion tries to produce a system of spatial representation (representations of space) which challenges the spiritual cartographic map of its spiritual opponents. This can be described as the spatial ideology of Yārsān.

Acknowledgement: I would like to express sincere thanks to the Alexander von Humboldt Foundation for supporting this research.

Yārsā manuscripts

The Book of Nawrouz (Daftar-i Nawroz). Manuscript Edited by Hemmat Morad Kakai.
The Boook of Rohtaf (Daftar-i Rohtāf). Manuscript Edited by Sam-Aldin Tabrizi.
The Book of Saranjām (Nāma-y Saranjām). (2007). Edited by Tayyeb Taheri. Soleimani: Aras.
The Book of Sheikh Amir (Daftar-i Sheikh Amir). Manuscript Edited by Ali Nowruzzi.
 The Sayings of Ka Boshir Bəzhoui (Farmāyeshāt-ə Kā Boshir Bəzhoui). Manuscript Edited by Aziz Panahi Tutshami.

References

- Certeau Michel de. (1984). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Chamanara, Behrooz & Amiri, Cyrus. (2018). Gurani: Practical Language or Kurdish Literary Idiom? *British Journal of Middle Eastern Studies*. pp. 1-17.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deleuze, G. & F. Guattari. (1983). *Anti-Oedipus, capitalism and schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Evans, V. (2005). *The Structure of Time*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin.
- Evans, V. (2013). *Language and Time: A Cognitive Linguistic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foucault, M. (2009). *History of Madness*. Translated by Fateme Valyani. Tehran: Hermes. [In Persian]
- Garrard, G. (2014). *Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Gavins, J. (2007). *Text World Theory: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Klein, W. (1994). *Time in Language*. London: Routledge.
- Kreyenbroek, Philip G. (1992). Mithra and Ahreman, Benyamin and Malak Tawus, Topics of a Myth in the Cosmogonies of Two Modern Sects, In: *Recurrent patterns in Iranian religions from Mazdaism to Sufism* (pp. 57-79). Proceedings of the round table held in Bamberg, edited by Philippe Gignoux. Paris.
- Kreyenbroek, Philip G. (2002). "Modern Sects with Ancient Roots: The Yezidis and Ahle-Haq of Kurdistan." In *A Zoroastrian Tapestry: Art, Religion and Culture*, edited by P. Godrej and F. Mistree, 260–77. Ahmedabad, India: Mapin.
- Kreyenbroek, P. & Chamanara, B. (2013). Literary Gurāni: Koinè or Continuum? *Chez les Kurdes*. pp. 151-169.
- Kreyenbroek, Philip G. (2020). "God First and Last": *Religious Traditions and Music of the Yaresan of Guran*. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford and Cambridge: Blackwell.
- Levinson, S. (2004). *Space in Language and Cognition: Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press
- Levinson, S. & Wilkins, D. (2006). *Grammars of Space Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Minorski, V. (2007a). Studies on the Ahle Haq. In, *Origins of Kurds* (Translated by Najati Abdolla) (pp. 169-194). Soleymani: Maktabi Biru Hoshyar. (In Kurdish)
- Minorski, V. (2007b). Ahle Haq. In, *Origins of Kurds* (pp. 149-168). Soleymani: Maktabi Biru Hoshyari. (In Kurdish)
- Mohammadian, Fakhraddin; Salehi, Ahmad & Nowruzzade, Naser. (2016). The process of Formation of the Yarsan's Architecture. *The Journal of Asar*. Pp. 93-108. (In Persian)
- Olfati, A., Zamani, S., & Musawi Moqadda, R. (2021). A Study of the sacred Arts of Architecture and Poetry in Yarsan Relegion according to the Thoughts of Seyyed Hasan Nasr. *Th Journal f Kurdish Literature*. Pp. 71-90. (In Persian)
- Reichenbach, H. (1947). *Elements of Symbolic Logic*. New York: The Macmillan Company.
- Rendell, J. (2010). *Site-Writing: The Architecture of Art Criticism*. London and New York: I.B. Tauris.
- Rendell, J. (2007). *Art and Architecture A Place Between*. London: IB Tauris.
- Safi Zade, S. (1997). *The Encyclopedia of prominent figures of Yarsan*. Tehran: Hirmand. (In Persian)
- Slovic, S., Rangarajan, S., & Sarveswaran, V. (2019). *The Routledge Handbook of Ecocriticism and Environmental Communication*. London and New York: Routledge.
- Soori, M. (1965). *The religious texts of Yārsān*. Tehran: Amir Kabir. (In Persian)
- Stockwell, P. (2002). *Cognitive Poetics: An Introduction*. London and New York: Routledge
- Tally, R. (2013). *Spatiality*. London and New York: Routledge.
- Tally, R., & Battista, C. (2016). *Geocriticism and Spatial Literary Studies: Overlapping Territories in Environmental and Spatial Literary Studies*. New York: Palgrave Macmillan.
- Van Bruinessen, M. (1991). Haji Bektash, Sultan Sahak, Shah Mina Sahib and Various Avatars of a Running Wall. *Turcica*. 55-73.

- Van Bruinessen, M. (2017). Between Dersim and Dâlahû: Reflections on Kurdish Alevism and the Ahl-i Haqq religion. In, Shahrokh Raei (ed.), *Islamic Alternatives: Non-Mainstream Religion in Persianate Societies* (pp. 65-93). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Westphal, B. (2011). *Geocriticism: Real and Fictional Spaces*. New York: Palgrave Macmillan

مقاله پژوهشی

نشانه‌شناسی فضای قدسی: رویکردی انتقادی به تولید فضا در آیین یارسان

رحمان ویسی حصار* ID

چکیده

هدف جستار حاضر تحلیل و بررسی راهبردهای تولید و بازنمایی فضای قدسی در متون آیین باطنی یارسان (با تمرکز بر متن بارگه بارگه) است. برای این منظور، ابتدا الگوهای مکان‌یابی بکار رفته در متن را با استفاده از رویکرد لویسنون (2004) بررسی کرده، و سپس راهبردهای بازنمایی و تولید انگاره‌های فضایی را از منظر بوم‌شناسی انتقادی (Westphal 2011) مورد بررسی قرار می‌دهیم. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که متن مورد نظر از دو الگوی ایستای فضایی توپولوژی و اشاری و همچنین از الگوی پویای حرکتی برای مکان‌یابی و تعیین جایگاه فضایی عناصر بهره می‌برد. از سوی دیگر، نتایج روشن ساخت که انگاره‌های فضایی در متن مذکور بر اساس دو کلان استعاره کاروان و رنگرزی شکل گرفته‌اند. این ساخت‌های استعاری منجر به تفکیک ناپذیری انگاره‌های فضایی و دوره‌های زمانی در متن شده است، به گونه‌ای که هر ایده فضایی در متن به صورت غیرمستقیم یک دوره تاریخی را نیز نشان می‌دهد (اصل فضا-زمانندی). از سوی دیگر نتایج این مطالعه نشان داد که متن مورد بررسی مرزهای متعارف و تثبیت شده فضایی را میان انگاره‌های فضایی و جغرافیایی به چالش کشیده، و در راستای انگاره‌های ایدئولوژیک خود ساخت و ترکیبی جدید را از آنها ارائه می‌دهد. بعلاوه متن مذکور با واسازی مرزهای جغرافیایی واقعی و خیالی (اصل ارجاعیت) و همچنین با بکار بردن نام‌جای‌های متکثر و متنوع به شیوه‌ای نوین در جهت تثبیت معانی و پیام‌های الهیاتی خود عمل می‌کند. در نهایت باید ذکر کرد تمام این الگوها و راهبردهای فضایی در این متن در راستای ارائه نوعی نقشه فضایی نوین (سطح بازنمایی‌های فضایی) و یا یک ایدئولوژی فضایی جدید بکار می‌روند.

کلیدواژه‌ها: فضا، بوم‌شناسی انتقادی، دستور فضا، یارسان، تولید فضا

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

نشانه‌شناسی و معناشناسی زمان در طول تاریخ کانون توجه محققان زیادی بوده است؛ این تحقیقات، حوزه وسیعی از جمله زمان دستوری، اشاره گرهای زمانی، الگوهای ارجاع زمانی و استعاره‌های زمانی را در برمی‌گیرند (e.g., Reichenbach 1947; Vendler 1967; Comrie 1985; Klein 1994; Evans 2005, 2013). اما نشانه‌شناسی فضای^۱ و نوع بازنمایی آن در متون ادبی و فرهنگی به تدریج از قرن اخیر مورد توجه قرار گرفت (e.g., Lefebvre 1991; Levinson 2004; Westphal 2011; Tally 2013; Garrard 2014; Tally & Battista 2016; Slovic and et al. 2019). آنچه که نقطه مشترک تحقیقات نوین است ناظر بر این نکته است که فضا نه یک امر منفعل و از پیش موجود، بلکه برساخت و محصول فرایندهای نشانه‌شناختی است. به عبارت دیگر بر خلاف رویکردهای کلاسیک (مانند فضا در منظومه فلسفی افلاطون و ارسطو و بر خلاف مفهوم فضای مطلق نیوتن^۲ (Tally, 2013: 28)) فضا را نمی‌توان به یک محفظه و زمینه‌ای تقلیل داد که اشیاء و عناصر متفاوت را در خود می‌گیرد، بلکه فضا خود مانند تمام ابژه‌ها و کالاهای فرهنگی دیگر در زیست‌جهان بشر تولید و ساخته می‌شود. به همین دلیل لوفور^۳ (1991) بیان کرد که فضا و رویه‌های فضایی در هر عصری متأثر از سازوکارهای تولیدی آن عصر به صورت خاصی تولید و بازتولید می‌شوند. در واقع تقابل و تضادهای ایدئولوژیک میان دو جریان متعارض ممکن است خود را در قالب تقابل و تضاد در رویه‌های تولید و بازتولید فضا نشان دهد.

به همین دلیل، محققان انتقادی در حوزه فضا (Cerateau 1984; Lefebvre 1991; Rendell 2007, 2010) به جای اینکه فضا را مانند زمین بازی محضی تصور کنند که نیروهای معارض اجتماعی در بستر آن قرار می‌گیرند، الگوهای فضایی را محصول سازوکارهای تولیدی متفاوت متعلق به جریان‌های متضاد تاریخی و اجتماعی قلمداد کردند. لذا کرچو^۴ (1984) از تقابل راهبردهای فضایی^۴ در برابر تاکتیک‌های فضایی^۵، و همچنین لوفور (1991) از تقابل بازنمایی‌های فضایی^۶ در برابر فضاهای بازنمایی^۷ سخن گفتند. گروه اول (راهبردهای فضایی و بازنمایی‌های فضایی) به رویه‌های متعارف تولید و برساخت فضا طبق الگوهای یکسان‌ساز و وحدت‌ساز قدرت‌ها و ایدئولوژی‌ها اشاره دارند، که در پی تولید فضاهای نو طبق الگوهای حاکم، و یا نظم و نسق دادن به فضاهای پیشین بر طبق نقشه و الگوهای غالب هستند، اما گروه دوم (تاکتیک‌های فضایی و فضاهای بازنمایی) در راستای رویه‌های تولید و برساخت فضا در جهت نیروهای کمینه، و یا خارج از حلقه قدرت عمل می‌کنند. فضاهای تولید شده توسط رویه‌های تولیدی گروه دوم فضاهایی نو، غیرقابل پیش‌بینی، و محصول تخیل فضایی غیررسمی می‌باشند. این ساحت نقادانه رویه فضایی در آثار رندل^۸ (2007, 2010) به صورت رویه فضایی نقادانه^۹ تبیین می‌شود.

شاید این تقابل به بهترین شیوه خود را در مفاهیم قلمروسازی^{۱۰} و قلمروگشایی^{۱۱} دلوز^{۱۲} و گاتاری^{۱۳} (1983) نشان دهد. بر طبق نظر دلوز و گاتاری (1983) هر گفتمان غالبی در فرایند غلبه بر گفتمان‌های رقیب، ابتدا قلمرویی (فضاهای نمادین، مادی، و نظم فضای اجتماعی) را واسازی کرده و هنجارها و ساختار مادی و نمادین حاکم بر آن را ملغی اعلام می‌کند (قلمرو گشایی). در مرحله بعد، آن

¹ space

² Lefebvre

³ Cerateau

⁴ Strategies

⁵ Tactics

⁶ Representations of space

⁷ Representational spaces

⁸ Rendell

⁹ Critical special practice

¹⁰ territorialization

¹¹ deterritorialization

¹² Deleuze

¹³ Guattari

گفتمان شروع به تولید فضاهای اجتماعی در ابعاد نمادین و مادی نوینی می‌کند (قلمرو سازی). به عبارت دیگر هر گفتمان پیروز ابتدا ساختار فضای مادی و نمادین قبلی را تخریب کرده و شروع به ساخت و تولید فضایی دیگری می‌کند که سوژه‌های اجتماعی در آن حیات نوینی را آغاز می‌کنند. برای مثال **فوکو (۱۳۸۸)** در کتاب تاریخ جنون نشان می‌دهد که چگونه با ظهور هر گفتمان جدید فضاهای درمانی و درمانگاهی نوینی باز تولید می‌شوند. این فضاها تنها محوطه‌های خنثی و منفعلی نیستند که بیماران نوینی را در خود جای دهند، بلکه هر فضا علاوه بر اینکه نظم فضایی خاصی را بر تعاملات اجتماعی تحمیل می‌کند، بلکه رویه‌های درمانی و الگوهای انسان‌شناختی خاص خود را باز تولید می‌کند.

اما باید متذکر شد که هیچگاه یک گفتمان خاص نمی‌تواند بر کلیت فضای اجتماعی غلبه پیدا کند، و همیشه ما شاهد نوعی آنتاگونیسم و تقابل مداوم در بستر جریان‌های اجتماعی هستیم. به همین دلیل باید گفت که فضای یک زیست جهان خاص نیز هرگز محدود و محصور در یک نظم سیاسی و فرهنگی واحد نخواهد بود، بلکه گستره‌ی فضا و رویه‌های تولیدی فضا نیز بستر آنتاگونیسم و تقابل‌های اجتماعی است. به عبارت دیگر، در یک نظم اجتماعی می‌توان الگوهای متعارض فضایی، تقابل رویه‌های تولید فضا و تعاملات فضایی متفاوت را مشاهده کرد. لذا در تحلیل یک زیست جهان خاص، نباید صرفاً به توصیف الگوها و ساختارهای فضایی خاص آن جهان پرداخت، بلکه همچنین باید به ابعاد تقابلی فضایی در آن جهان نیز توجه داشت.

یکی از بسترهایی که در آن می‌توان هم شاهد الگوها و رویه‌های خاص تولید فضا بود، و هم به نوعی، تقابل‌های فضایی را در بستر منازعات ایدئولوژیک مشاهده کرد، بستر فضای قدسی^۱ است. در واقع هر گفتمان معنوی در بدو تاسیس نه تنها نظامی از ایده‌ها، باورها و احکام را می‌سازد، بلکه فضاهایی عینی و خیالی را نیز باز تولید می‌کند. این فضاها یا بستری برای انجام مراودات، شعائر و یا تجمع پیروان هستند، و یا اینکه فضاهایی ذهنی می‌باشند که کارکردهای دینی و مذهبی خاصی دارند. در واقع امر قدسی بر بستر این فضاهای عینی و ذهنی تعین می‌یابد. اما همچنین این فضاهای تولیدی در تقابل و تعارض با فضاهای قبلی که متعلق به گفتمان‌های رقیب هستند شکل می‌گیرند. لذا تولید هر فضای معنوی تنها به جهت مکانمند کردن امر قدسی نیست، بلکه در جهت تعارض و نفی فضاهای قبلی نیز انجام می‌گیرد.

با توجه به مقدمات پیش گفته، مقاله حاضر در صدد بررسی مفهوم فضای قدسی در آیین یارسان است. به عبارت دیگر این مقاله تلاش می‌کند که با استفاده از روش‌هایی خاص نشان دهد که این آیین از چه ابزارهای دستوری و ادبی در راستای بازنمایی انگاره‌های فضایی در متون دینی خود بهره می‌برد. باید ذکر کرد که این آیین مصداق بسیار خوبی از جریان‌های باطنی ایرانی است که اراده راسخی در تولید فضاهای معنوی و مکانمند کردن امر قدسی دارند. از سوی دیگر این آیین از رویه‌های ویژه‌ای برای ادغام و بازسازی فضاهای عینی و ذهنی پیشین در نظام فضایی مطلوب خود استفاده می‌کند. این آیین به عنوان یک جریان باطنی در قرون میانه اسلامی (قرن هفت و هشت هجری) و به ظاهر توسط فردی به نام اسحاق برزنجی شکل گرفت (رک: **مینورسکی الف ۲۰۰۷، Kreyenbroek 2020**). البته آنچه که در این قرن اتفاق افتاده است، بیش از آنکه پدید آوردن یک طریقت معنوی نوین باشد، تدوین، نظام مند کردن و یکپارچه سازی یک سنت دیرینه باطنی در نواحی غربی ایران بوده است. این سنت در کسوت طریقت‌های متفاوتی جریان داشته است، اما گویا در این قرن همه آنها در یک نظام فکری و اجتماعی نوین سازماندهی مجدد می‌شوند (**Kreyenbroek: 2002: 261-2**). به همین دلیل التقاط (حضور عناصر ناهمگون مذاهب دیگر در یک آیین) از ویژگی‌های اصلی این آیین است (مینورسکی **۲۰۰۷ ب؛ Kreyenbroek 1992; Van Bruinessen 1991**). (2017).

طبق تاریخ‌نگاری متون دینی، این جریان توسط اسحاق برزنجی (ظهور یافته در برزنج در کردستان عراق) شروع شد، که گویا خود از

¹ Sacred space

نوادگان باباعلی همدانی بوده است (رک: دفتر روحتاف، صفی زاده ۱۳۷۶). آنچه که در مورد این جریان معنوی قابل توجه است وابستگی شدید این جامعه به اماکن مقدس و در عین حال کوچ و مهاجرت مداوم آنها در بین مرزهای عراق و ایران است. به شیوه ای که از آنجا که نسل اول این آیین (سید عیسی و سید موسی) در برزنجۀ عراق بوده است، برخی از اماکن مقدس آن در همان مکان می باشد، و با کوچ نسل دوم (اسحاق برزنجی و ایوت هشار و پیروانشان) به مناطق شیخان و اورامانات در ایران، بخش زیادی از اماکن مقدس آنها در این منطقه تاسیس شد. از سوی دیگر با کوچ نسل سوم (شاه ابراهیم و بابا یادگار) به مناطق دالاهو و سرانه (در ایران)، اماکن و محوطه‌های مذهبی آنها در این مناطق بنا شد (رک: دفتر تولد شاه ابراهیم (در نامه سرانجام طاهری ۲۰۰۷: ۹۶۶-۹۷۲)). مهاجرت و در عین حال سکونت آنها در این مناطق تاریخ و تحول رویه‌های تولید فضاهای معنوی این جریان را در این مناطق مختلف نشان می دهد. در عین حال فرایندهای تولید فضایی این جریان پیوسته در تقابل با جریان‌های رقیب صوفیانه در این مناطق بوده است. مقاله حاضر تلاش می کند که با بررسی یکی از مهمترین متون این آیین (بارگه بارگه (barga barga)) انگاره‌ها و الگوهای تولید فضای قدسی را در متون مقدس این آیین نشان داده، و سپس این الگوها را در بستر تعارضات گفتمانی با دیگر جریانات متصوفه در منطقه تبیین کند. لازم به ذکر است تا کنون راهبردهای تولید فضا در متون یارسان مورد بررسی قرار نگرفته است. آنچه تا کنون در این رابطه انجام شده است تحقیق محمدیان و دیگران (۱۳۹۵) است که عمدتاً به بررسی ابعاد جغرافیایی و تاریخی چند سازه یادبودی و زیارتی در مناطق یارسان‌نشین پرداخته است. آنها در این مقاله به اصل رازداری در آیین یارسان و تبلور آن در برخی اماکن مقدس پرداخته و سپس بیان می کنند که کارکرد این بناها عمدتاً کارکردی یادبودی می باشد. از سوی دیگر الفتی و دیگران (۱۴۰۰) نیز در بخشی از مقاله خود پیرامون شعر و معماری در یارسان به بررسی بناهایی در آیین یارسان می پردازند، اما تحلیل‌های این مقاله به کلی تکرار یافته‌های مقاله محمدیان و دیگران (۱۳۹۵) است. اما در این رابطه باید متذکر شد که مقاله حاضر به بررسی نشانه‌شناسی اماکن مذهبی نمی پردازد بلکه به بررسی راهبردهای بازنمایی انگاره‌های فضایی در متون یارسان می پردازد.

در این مقاله، در بخش دوم ابتدا به مفهوم دستور فضا بر اساس رویکرد لوینسون (۲۰۰۴) پرداخته، و شیوه‌های متعارف مکان‌یابی و تعیین جایگاه فضا در زبان تشریح خواهد شد. سپس در بخش سوم به معرفی انگاره فضا در سطح بوم‌شناسی انتقادی بر اساس رویکرد وستفال (2011) می پردازیم. در رابطه با ارتباط بین این دو نظریه در مقاله حاضر می توان گفت که روش لوینسون (2004) تنها برای بررسی ابزارهای دستوری بکار رفته در متون یارسان برای مکان‌یابی و توصیف فضایی استفاده شده، و روش وستفال (2011) نیز برای بررسی راهبردهای بازنمایی اماکن جغرافیایی در متون مذکور بکار می رود. لذا روش اول در صدد بررسی دستور فضا بوده، و روش دوم راهبردهای بازنمایی اماکن جغرافیایی را در متون مذکور نشان می دهد. فصل چهارم به عنوان فصل تحلیل خود به چند زیربخش تقسیم می - شود. در بخش ۴-۱ به معرفی کوتاه انگاره‌های بنیادی آیین یارسان در متن بارگه بارگه (در نامه سرانجام طاهری ۲۰۰۷: ۳۶۷-۳۹۹) خواهیم پرداخت. سپس در بخش ۴-۲ به بررسی الگوهای فضایی بکار رفته در متن بارگه بارگه بر اساس رویکرد لوینسون (2004) خواهیم پرداخت. در بخش ۴-۳ به بررسی راهبردهای بازنمایی و تولید فضا در متن مذکور بر اساس رویکرد وستفال (2011) می پردازیم و در بخش پنجم نتایج تحقیق ارائه خواهد شد.

۲. انگاره فضا در متن

در این بخش سعی می کنیم که تبلور انگاره فضا در زبان را به صورت کلی شرح داده و سپس ابزارهای دستوری موجود برای بازنمایی آن را در زبان با کمک رویکرد لوینسون (2004) شرح دهیم. فضا در زبان توسط عناصر و ابزارهای متفاوتی رمزگذاری می شود. در نظریه

جهان متن^۱، عناصری وجود دارند که جهان متن را می‌سازند. برای مثال عناصری هستند که اشخاص و زمان رخدادها را یک متن را رمزگذاری می‌کنند. از سوی دیگر، عناصر دیگری نیز موجود هستند که فضای اصلی متن (که حوادث در بستر آن اتفاق می‌افتند) را رمزگذاری می‌کنند. این عناصر به عناصر جهان‌ساز^۲ معروف هستند. چرا که جهان متن را (جهانی که رخدادها و اتفاقات در بستر آن رخ می‌دهند) می‌سازند (Stockwell: 2002: 137; Gavins 2007: 36). عناصری مانند اسامی خاص، ضمائر شخصی و ضمائر اشاره عمدتاً برای رمزگذاری اشخاص در یک متن استفاده شده و عناصری مانند زمان دستوری، نمود، قیده‌های زمانی و عبارات قیدی نیز ابعاد زمانی جهان متن را می‌سازند. اما همچنین عناصری هستند که برای رمزگذاری عناصر فضایی متن استفاده می‌شوند. به عبارت دیگر این عناصر فضا و مکان داستان را تولید و بازنمایی می‌کنند. برای مثال اشاره‌گرهای مکانی^۳ (مانند اینجا، آنجا) اولین گروه از عناصری هستند که ابعاد فضایی جهان یک متن را می‌سازند. غیر از اشاره‌گرهای مکانی، عناصر دیگری نیز مانند افعال حرکتی (رفتن، آمدن)، قیده‌های مکانی (در خانه، در مدرسه)، اسم‌های مکانی نسبی (پشت، سر، جلو و ...) و اسامی خاص مکانی نیز در تولید فضای یک متن نقش فعال دارند. این عناصر تنها در سطح واژگان، معانی فضایی را در یک متن بازنمایی می‌کنند، اما یک متن (یا یک زبان) برای بازنمایی و تولید معانی فضایی در سطحی پیچیده‌تر به ساخت‌ها و عبارات زبانی فراتر از واژگان تکیه می‌کند. برای ترسیم این ساخت‌ها در این تحقیق، به الگوی نظری لوینسون^۴ (Levinson & Wilkins 2006; 2004) تکیه می‌کنیم.

لوینسون (2004) بر اساس تمایز اصلی بین مقولات تصویر^۵ و زمینه^۶، امکانات و شیوه‌های متفاوت بازنمایی فضا را در ذهن و زبان تشریح می‌کند. تصویر به شی خاصی اشاره دارد که در زمینه و فضای مشخصی به صورت برجسته موجود است (مانند تصویر یک گربه در پس زمینه سفید یک تابلو). دستور فضا در هر زبان به شیوه‌های متفاوتی رابطه بین این دو را مفهوم‌پردازی می‌کند. به اعتقاد لوینسون (2004: 6-65) رابطه بین یک شی (تصویر) و فضای دربرگیرنده (زمینه) آن می‌تواند به دو شیوه متفاوت باشد. در شیوه اول، فرد مفهوم-پرداز برای ترسیم رابطه فضایی بین دو عنصر از هیچ چهارچوب ارجاعی^۷ استفاده نمی‌کند، و در شیوه دوم از چهارچوب ارجاعی بهره می‌برد. چهارچوب ارجاع به شیوه‌ها و الگوهای شناختی‌ای اشاره دارد که بر حسب آن، جایگاه یک شی به نسبت فضای پیرامون مشخص می‌شود. اما پرسش این است که چه زمانی برای تعیین رابطه بین تصویر و زمینه، نیاز به چهارچوب ارجاع است. در واقع زمانی که تصویر به شیوه‌ای به زمینه چسبیده یا در مجاورت آن قرار دارد نیازی به چهارچوب ارجاع نیست، چرا که موقعیت زمینه و قرابت مکانی آن با تصویر، مکان‌یابی تصویر را تسهیل می‌کند. اما زمانی که تصویر و زمینه از هم جدا بوده و فاصله‌ای (همراه با زاویه) بین آنها قرار دارد، برای مکان‌یابی تصویر و تعیین جهت و زاویه آن با زمینه، نیاز به یک چهارچوب ارجاع هست. در زیر این دو گروه و اعضای آن نشان داده شده‌اند:

گروه اول (بدون نیاز به چهارچوب ارجاع): ۱. نام‌جای‌ها^۸، ۲. اشاره‌گرها^۹، ۳. توپولوژی (تجانس^{۱۰})
گروه دوم (با چهارچوب ارجاع): ۱. درونی^{۱۱}، ۲. نسبی^{۱۲}، ۳. مطلق^{۱۳}

¹ Text world theory
² World building element
³ Spatial deixis
⁴ Levinson
⁵ figure
⁶ ground
⁷ Frame of reference
⁸ placenames
⁹ deixis
¹⁰ Contiguity
¹¹ Intrinsic
¹² Relative
¹³ Absolute

پیش از توضیح اعضای این دو گروه باید متذکر شد که هر دو گروه، روابط فضایی ایستا را بازنمایی می‌کنند. به عبارت دیگر، آنها یک رابطه فضایی ساکن و ایستا را میان دو عنصر تصویر و زمینه نشان می‌دهند. در گروه اول برای تعیین رابطه فضایی بین تصویر و زمینه هیچ نیازی به یک چهارچوب ارجاع خاص نیست، بدین دلیل که تصویر یا به سادگی با زمینه مماس بوده یا در فاصله نزدیکی با آن قرار داشته یا اینکه تصویر خود بخشی از زمینه است. برای مثال در جمله "ماشین در مدرسه است" تصویر ماشین به سادگی در زمینه مدرسه قرار داده شده است و نیازی به تعیین یک رابطه پیچیده فضایی بین آنها نیست. حروف اضافه‌ای مانند در، بر، داخل و .. عمدتاً برای نشان دادن این رابطه هستند. اولین مقوله در این گروه رابطه فضایی توپولوژی نامیده می‌شود. این رابطه به رابطه‌های فضایی مانند تماس تصویر و زمینه، هم سطحی آنها، شمول و مجاورت آنها ارتباط دارد. برای مثال در زبان انگلیسی حروف اضافه مانند in, at, between, near برای نشان دادن این رابطه استفاده می‌شوند (مانند: کتاب در قفسه است). اشاره گرها نیز نوع دوم از این گروه هستند. عباراتی مانند "کتاب اینجا است" و "خودکار آنجا است" از این نوع هستند (این، آن، اینجا و آنجا). در این ساختار موقعیت بدن سخنگو به نوعی زمینه را نشان داده و موقعیت تصویر به نسبت آن تعیین می‌شود. گروه سوم نام‌جای‌ها نامیده می‌شود. در این حالت نام و اسامی مکانی برای تعیین جایگاه زمینه و تصویر استفاده می‌شود. عباراتی مانند الف در نام‌جای ب است از این نوع می‌باشد. در اینجا صرف نام تعیین‌کننده جایگاه است. این راهبرد راهبرد نام‌مکان نام دارد (مانند: حسن نیویورک).

اما گروه دوم راهبردهایی هستند که بر اساس چهارچوب ارجاع می‌باشند. در واقع در این حالت یک الگوی ذهنی مورد استفاده قرار می‌گیرد که در آن رابطه بین تصویر، فضا و زاویه دید بیننده تبیین می‌شود (Levinson 2004: 74). این الگوها زاویه خاصی را بین تصویر و زمینه با توجه به زاویه دید بیننده تعیین می‌کنند. در این گروه، سه چهارچوب ارجاع وجود دارد. اولین نوع الگو، الگوی نظام درونی نامیده می‌شود (Levinson 2004: 76). در این حالت جایگاه یک شی (تصویر) به نسبت ویژگی یا جنبه درونی و ذاتی یک زمینه معین می‌شود. برای مثال در جملاتی مانند "کتاب در جلوی تلویزیون قرار دارد" یا "میز پشت خانه قرار دارد" از این الگو استفاده شده است. عباراتی مانند جلوی تلویزیون، پشت خانه، جلوی دوچرخه با توجه به تلقی‌های فرهنگی و کارکردی ما از اشیا معنا پیدا می‌کنند. برای مثال جلوی تلویزیون، صفحه آن و پشت خانه، ضلع مقابل درگاه خانه لحاظ می‌شود. لذا در این حالت جایگاه زمینه بر اساس یک ضلع یا جنبه زمینه معین می‌شود. به این دلیل این الگو شی محور نامیده می‌شود. عباراتی مانند پشت، جلوی، کنار، راست یا چپ و ... جزو این گروه هستند. اما الگوی دیگر در این گروه الگوی چهارچوب ارجاع نسبی نامیده می‌شود (Levinson 2004: 48). در این الگو نیز سه عنصر زاویه دید بیننده، تصویر و زمینه وجود دارد. برای مثال در جمله "گره پشت درخت است" واژه پشت بر حسب زاویه دید بیننده تعیین می‌شود، در غیر این صورت درخت نه به لحاظ کارکردی و نه فرهنگی جنبه پشت و یا جلو ندارد. در این حالت رابطه‌ای بین نگاه فرد، تصویر و زمینه درخت وجود دارد که عنصر تعیین‌کننده آن، زاویه دید بیننده است. در واقع گره بین درخت و بیننده قرار دارد. این الگو، الگوی نسبی نامیده می‌شود بدین دلیل که مکان‌یابی شیء وابسته به موقعیت و زمینه گوینده یا بیننده است. این الگو عمدتاً بیننده محور است و زاویه دید بیننده در آن از قبل لحاظ شده است. لذا سه عنصر زمینه، تصویر و زاویه دید در این الگو قرار دارد. همین‌طور جمله "توپ در طرف چپ درخت وجود دارد" نیز از این گونه است؛ و ابعاد درخت بر حسب زاویه دید بیننده مشخص می‌شود. در واقع بالا/ پایین، چپ / راست، جلو/ پشت یک شی در این الگو بر حسب زاویه دید فرد معلوم می‌شود.

الگوی سوم در این نظریه، الگوی چهارچوب ارجاع مطلق نامیده می‌شود (Levinson 2004: 90). این الگو برای تعیین موقعیت فضایی زمینه بر اساس جهات مطلق انتزاعی (مانند شمال، جنوب، شرق و غرب) یا بر اساس نشانه‌های باثبات (مانند جهات باده‌ها، کوه‌ها و ...) ساخته می‌شود. چون در اینجا زاویه دید یا ابعاد و جنبه‌های یک شی خاص مد نظر نیست لذا این نوع، گونه مطلق نامیده می‌شود. این جهات ثابت عمدتاً متاثر از شرایط جاذبه زمین هستند. همچنین گاهی برخی فرهنگ‌ها با تثبیت برخی نشانه‌ها، جهات مطلق فضایی را می‌-

سازند.

اما تمام موارد فوق در واقع الگوهای ثابت و ایستا برای تعیین موقعیت فضایی است. یک الگوی دیگر که برای بازنمایی فضا در یک متن استفاده می‌شود، الگوی حرکتی^۱ است (Levinson 2004: 95). در این الگو عنصر تصویر ثابت نیست بلکه در حرکت است. همچنین برخلاف الگوهای ثابت، در این الگو دو نوع زمینه ممکن است فعال باشد: مبدأ و مقصد حرکت تصویر. به عبارت دیگر زمینه می‌تواند مبدأ یا مقصد باشد. در این الگو برای بازنمایی حرکت تصویر، حرکت به صورت حرکت تصویر به سمت زمینه مقصد یا حرکت تصویر از زمینه مبدأ ترسیم می‌گردد (مانند: توپ به سمت دروازه حرکت کرد؛ ماشین از سمت خانه (مبدأ) به سمت خیابان (مقصد) سقوط کرد). همچنین حرکت می‌تواند به صورت امحای یک رابطه توپولوژیک یا ایجاد آن بازنمایی شود. حالت اول با عباراتی مانند "تصویر از درون زمینه خارج شد" و حالت دوم با عباراتی مانند "تصویر به درون زمینه حرکت کرد" بازنمایی می‌شود. در این الگو افعال و اقمار آن با کمک گروه حروف اضافه‌ای در سطح جمله این فضای حرکتی را ترسیم می‌کنند. افعال حرکتی (که ممکن است ابعاد اشاره‌گرانه هم داشته باشند) مربوط به این الگو هستند. جملاتی مانند "توپ از سمت دروازه به طرف خط دوم خارج شد" یا "مسافران از در ورودی به سمت ما آمدند" مثال‌هایی از این الگو هستند. چون در این الگو جهت حرکت تصویر به نسبت زمینه (مبدأ یا مقصد) مشخص شده و نیازی به زاویه دید گوینده نیست، لذا این الگو نیز نیازی به چهارچوب ارجاع ندارد. در واقع مقصد و یا مبدأ حرکت نقش زمینه را برای عنصر تصویر (مانند توپ) بازی می‌کنند.

در پایان باید گفت که گاهی در یک جمله ممکن است که الگوی حرکتی و یکی از چهارچوب‌های ارجاعی با هم ترکیب شوند. برای مثال در جمله زیر الگوی حرکتی و الگوی نسبی با هم ترکیب شده‌اند.

1. Take the first turning to your left, then the next right

اول به سمت چپ بچرخ، سپس به سمت راست.

به همین سیاق، ممکن است که الگوی حرکتی با چهارچوب‌های درونی و یا مطلق نیز ترکیب شود. برای مثال وقتی فردی با اسکی از کوه پایین آمده و به سمت چپ خودش می‌چرخد، گوینده جمله دوم را با کمک الگوی حرکتی و الگوی درونی (با توجه به وضعیت بدنی خود اسکی‌باز)، و جمله سوم را با کمک الگوی حرکتی و الگوی نسبی (با توجه به وضعیت بدنی گوینده) بیان می‌کند:

۲. اسکی باز به سمت چپ چرخید: درونی و حرکت (He is turning left)

۳. اسکی باز به سمت راست ما چرخید: نسبی و حرکت (He is turning right)

در نهایت باید گفت که تمام این الگوها در همه زبان‌ها موجود نیست. بلکه هر زبان و فرهنگی از برخی از این الگوها با درجات مشخصی بهره می‌برد. از سوی دیگر این الگوها لزوماً با ساختارهای زبانی مشخصی منطبق نمی‌شوند. بلکه گاهی چند الگوی خاص با یک ساختار زبانی مشخصی منطبق می‌شود. لذا نباید انتظار داشت که رابطه‌ای یک به یک بین ساختارهای زبانی و مفهومی وجود داشته باشد. هر چند به صورت کلی یک سری رابطه به صورت نسبی بین برخی از الگوها و ساختارهای زبانی مشخص شده است (Levinson 2004: 92). مثلاً ممکن است اطلاعات در باره شکل تصویر در گروه‌های اسم مکانی و یا افعال مکانی بیان شود و اطلاعات درباره شکل زمینه با کمک حروف اضافه بیان شود. برای مثال لوینسون (2004: 102) بیان می‌کند که حالت‌های مکانی، حروف اضافه و اسامی مکانی (اسامی ربطی و اسامی قیدی) برای رمزگذاری روابط مکانی توپولوژیکی استفاده می‌شوند و گاهی در برخی زبان‌ها افعال مکانی برای این مقصود استفاده می‌شوند. همچنین چهارچوب‌های ارجاع معمولاً با برخی از ساخت‌های زبانی همبسته هستند، برای مثال چهارچوب ارجاع مطلق گاهی با عبارات اشاری، گروه‌های اسمی ربطی^۲، قیدهای اسمی و گاهی با فعل بیان می‌شوند. اما چهارچوب ارجاع نسبی بیشتر با افعال و عبارات

¹ motion

² relational

اشاری بیان می‌شوند.

۳. فضا در سطح انتقادی

خوانش فضا در سطح انتقادی توسط متفکران زیادی مطرح شده است، اما در این مقاله تمرکز ما اساساً مبتنی بر رویکرد وستفال (2011) خواهد بود و سپس از برخی از ابزارهای نظری لوفور^۱ (1991) نیز بهره خواهیم برد. رویکرد وستفال به رویکرد بوم‌شناسی نقادانه^۲ معروف است. این رویکرد حوزه‌ای از مطالعات ادبی است که به بررسی و تحقیق مفاهیم فضایی و جغرافیایی در متون ادبی و فرهنگی می‌پردازد. این رویکرد با استفاده از ابزارهای نظری سعی در تبیین انتقادی فضاهای واقعی و خیالی دارد که در آثار ادبی بازنمایی و تولید می‌شوند. در واقع در اینجا مرز روشنی نیز بین فضای واقعی و خیالی وجود ندارد، چرا که فرایند بازنمایی یک ساختار فضایی خود به نوعی تولید یک فضا نیز هست. به عقیده وستفال (2011) رویکرد بوم‌شناسی انتقادی سه اصل بنیادی دارد. اصل اول به اصل فضا-زمانندی^۳ معروف است (Westphal, 2011: 9). این اصل بیانگر رابطه عمیق بین زمان و فضا می‌باشد. در طول تاریخ بیشتر مفهوم زمان مدنظر دانشمندان بوده است، اما پس از جنگ جهانی دوم و خصوصاً بعد از گسترش نظریه نسبیت، مفهوم فضا نیز در کانون توجه قرار گرفت؛ این امر به گشت فضایی^۴ معروف است (Westphal, 2011: 24). لذا مفهوم فضا و زمان از هم قابل تفکیک نبوده و هر دو در کنار هم مورد بررسی قرار می‌گیرند. لذا این نظریه مفهوم فضا-زمان و تاریخ و جغرافیا را با هم در یک متن ادبی مورد بررسی قرار می‌دهد.

اصل دوم اصل تراگذرندگی^۵ است (Westphal, 2011: 37). این اصل به سیالیت و حرکت مداوم فضا در عصر مدرن اشاره دارد. در واقع بازنمایی فضا امری ثابت نبوده و امری پویا است، لذا راهبردهای بازنمایی، پیوسته در حال تغییر و شکل دادن به فضا می‌باشند. به همین دلیل اموری مانند مرزهای بینابینی، حرکت و تغییر مرزهای یک فضا در کانون توجه این نظریه می‌باشد. اصل سوم به اصل ارجاعیت^۶ اشاره دارد (Westphal, 2011: 75). این اصل به رابطه بین واقعیت و خیال و فضاهای جهان واقعی و فضاهای موجود در متن می‌پردازد. این اصل برای ایجاد رابطه میان متن و جهان یا واقعیت و خیال در یک متن تعبیه شده است. در واقع این اصل فرایند خیالی شدن جهان واقعی و همچنین امحای مرز واقعیت و خیال را در متن بررسی می‌کند. این انگاره نقش مهمی در بررسی بازنمایی‌های منظره خیالی شهر یا رابطه آنها با منظره‌های واقعی بازی می‌کند.

همچنین وستفال (2011: 122) ابزارها و روش‌های دیگری را نیز برای بررسی مفهوم فضا در متون ارائه می‌دهد. اولین ابزار تحلیلی برای ادراک فضا در یک متن چندکانونی‌سازی^۷ است. این اصل به این امر اشاره دارد که برای درک چگونگی بازنمایی و تولید فضای یک محیط نباید تنها به یک زاویه دید بسنده کرد، بلکه می‌بایست چندین زاویه دید را -ولو از آثار متفاوت- مورد بررسی قرار داد. این زاویه دیدها، ادراکات و برداشت‌های متفاوتی را از یک محیط به ما ارائه می‌دهند. دومین ابزار تحلیلی چندحسی بودن^۸ است که به این امر اشاره دارد که تجربه محیط فضایی محصول چندین حس است، لذا در یک متن باید به تجربه فرد از فضا با توجه به تمام حس‌ها و ادراکات بصری، شنوایی، لامسه و حتی بویایی توجه داشت (Westphal, 2011: 131). این رویکرد حسی هم برای فهم فضای واقعی و هم برای درک فضای خیالی استفاده می‌شود. سومین ابزار در این نظریه بینش قشربندی زمانی^۹ است (Westphal, 2011: 137). طبق این اصل،

¹ Lefebvre

² Geocriticism

³ Spatiotemporality

⁴ Spatial turn

⁵ Transgressivity

⁶ Referentiality

⁷ Multifocalization

⁸ Polysensoriality

⁹ Stratigraphic Vision

ادراک و بازنمایی افراد از یک پدیدار فضایی بشدت متأثر از وضعیت تاریخی و زمانی آنهاست. لذا برای ادراک یک پدیدار فضایی، باید تلاش کرد که بازنمایی‌های آن را در متون متفاوت (در دوره‌های تاریخی متفاوت) بررسی کرد تا به بینش‌های متعدد و گوناگونی در باره آن پدیدار دست بیاییم. در نهایت ابزار بینامتنیت^۱ نیز برای تحلیل یک فضا در اثر ادبی بسیار کارآمد است. در واقع هویت یک فضای شهری از طریق تولیدات تاریخی متنی و از طریق روابط میان متون پیوسته تولید و بازتولید می‌شود.

اما تمام این ابزارهای مفهوم‌پردازی فضایی و همچنین مبانی تحلیل فضا در متون را باید در زمینه ای انتقادی درک کرد. در این راستا انگاره لایه‌های متفاوت تولید فضا و تقابل بین آنها در نظریه لوفور (1991: 33, 38) بسیار روشنگر است. او این فرایند را به سه سطح رویه فضایی^۲، بازنمایی‌های فضایی^۳ و فضاهای بازنمایی^۴ تقسیم می‌کند. رویه فضایی به عنوان لایه اول (سطح فیزیکی و ادراک شده)^۵ به عینی‌ترین و بی‌واسطه‌ترین سطح ادراک فضا ارتباط دارد. در واقع شبکه‌های ارتباطی شهری (مسیرها و پیوندهای فضایی میان محیط خانه، کار و اماکن تفریحی یا فرهنگی)، پیوندهای فضایی زیربنای تعاملات اجتماعی و نهادی و همچنین راهبردهای خلق فضاهای اجتماعی، رویه‌های فضایی یک فضای شهری را می‌سازند. رویه‌های فضایی در واقع تبلور عینی ایده‌ها و انگاره‌های فضایی ارائه شده توسط قدرت‌ها و نظام‌ها (مهندسان و برنامه‌ریزان شهری) هستند. به عبارت دیگر، رویه فضایی کنش عینی پروژه‌های فضایی هستند که توسط لایه دوم یعنی بازنمایی‌های فضایی ارائه شده‌اند. اما لایه دوم به نظام ایده‌ها و نقشه‌های فضایی اشاره دارد که از سوی یک قدرت و گفتمان خاصی تولید شده و به عینیت رسیده است. این سطح، سطح پنداشتی^۶ نامیده می‌شود. در واقع این سطح به انگاره‌ها و نقشه‌ها آن گونه که در ذهن عاملان یک گفتمان شهری شکل گرفته اشاره دارد. برای مثال یک مکتب معماری خاص با نقشه‌های فضایی خاص خودش و مستظهر به یک قدرت، بازنمایی‌هایی انتزاعی را از یک فضا تولید کرده که سپس با رویه‌های فضایی محقق می‌شود. در نهایت سطح سوم سطح فضاهای بازنمایی است که به سطح تجربه زیسته^۷ و متکثر آدیان در فضای اجتماعی اشاره دارد. این سطح به نوعی به ابعاد زیرزمینی، هنری و جریان‌های ناهمخوان اجتماعی اشاره دارد که ساختار و نظم فضایی غالب را به چالش می‌کشند. همچنین معانی و تفاسیر نمادین آدیان بر اساس تجربه خود در یک محیط در این سطح مورد بررسی قرار می‌گیرد. در واقع مقاومت فضایی و خلاقیت هنری بر علیه نظم فضایی مستقر در این سطح بررسی می‌شود. لذا تقابل‌های فضایی را باید بین دو سطح بازنمایی‌های فضایی و فضاهای بازنمایی دید. از سوی دیگر گاهی تقابل‌های فضایی مانند تقابل دو گونه از بازنمایی‌های فضایی (مانند تقابل دو جریان همزمان ایدئولوژیک و معماری) در یک محیط شهری خود را نشان می‌دهد. لذا در بررسی فرایند تولید فضا در یک متن باید دید که آیا رویه‌های خلاقانه تولید فضای آن متن و راهبردهای بازنمایی فضایی در آن چگونه بر علیه جریان تحمیل شده توسط نهادهای قدرت (بازنمایی‌های فضایی) عمل می‌کنند.

۴. الگوهای دستور فضا در متن بارگه بارگه

این بخش که به تحلیل داده‌ها اختصاص دارد خود به سه زیربخش تقسیم می‌شود. در بخش ۴-۱ ابتدا سعی می‌کنیم که اصول بنیادی آیین یارسان درباره امر قدسی، تاریخ قدسی و انگاره تجلی را به صورت خلاصه توضیح دهیم و سپس به صورت خلاصه متن بارگه بارگه و الگوهای استعاری مهم بکار رفته در آن را توضیح دهیم. سپس در زیربخش ۴-۲ تلاش خواهیم کرد که الگوهای اصلی دستور فضا را که در متن مذکور بکار رفته است بر حسب رویکرد لویسون (2004) تبیین و تشریح کنیم. در نهایت در زیربخش ۴-۳ نیز سعی خواهیم کرد

¹ intertextuality

² Spatial practice

³ Representations of space

⁴ Representational spaces

⁵ Perceived

⁶ Conceived

⁷ lived

با استفاده از رویکرد **دستفال** (2011) انگاره‌های فضایی بکار رفته در متن را در سطحی انتقادی تشریح کنیم.

۱-۴. معرفی کوتاه انگاره‌های بنیادی آیین یارسان در متن بارگه بارگه

برای بررسی فضای قدسی در آیین یارسان ابتدا باید به چند مفهوم کلیدی در نظام الهیاتی آن توجه کرد. یکی از این اصول بنیادی آن تاریخ قدسی ظهورات الهی است. به عبارت دیگر در این آیین، تاریخ تجلی گاه ظهورات متفاوت خدا در نظر گرفته شده، و هر دوره تاریخی (شامل دین و شخصیت‌های مقدس آن دوره) تجلی خاصی از او پنداشته می‌شود. این اصل را انگاره دوره‌های تجلی می‌نامیم. این دوره‌ها بر حسب متون مذهبی یارستانی شامل هفت دوره زیر می‌باشد:

۱- دوره اسرار (دوره پیش از خلقت: معروف به دوره دون یا دوره خاوندکاری (دوره خلقت) ۲- دوره پادشاهان الهی ۳- دوره شریعت (عصر امام علی در قرن یک) ۴- دوره طریقت (شاه خوشین قرن چهار) ۵- دوره‌های شاه مهمانی شامل دوره‌های میانی بابانائوس، بهلول، بابا سرهنگ از قرن پنج تا هفت ۶- دوره حقیقت (اسحاق برزنجی قرن هفت و هشت) ۷- دوره جانشینان (بابا یادگار و شاه ابراهیم قرن هشت به بعد)

این دوره‌ها بر حسب تاریخ نگاری مذهبی متون یاری و با تکیه بر دفاتر شیخ امیر (دستنویس)، دفتر نوروز (دستنویس)، دفتر فرمایشات کابشبرزهویی (دستنویس) و نسخه سرانجام ماشالله **سوری** (۱۳۴۴) استنباط شده است.

اما اصل دوم در این رابطه به اصل بروز و یا مظهریت معروف است. طبق این اصل هر تجلی مبتنی بر نوعی تجسد امر قدسی نیز هست. به عبارت دیگر در این آیین، امر قدسی در هر دوره تاریخی در کسوت شخصیت‌هایی مقدس متجلی و متجسد می‌شود. این تجسد با عباراتی استعاری مانند دون (جامه)، جامه، بارگه (چادر) یا یورت (چادر) در متون یاری تصویر می‌شود (مانند تصویر استعاری جامه پوشیدن برای بیان متجسد شدن در بدن). اما نکته جالب توجه این است که امر قدسی در هر دوره تاریخی به شکل و صورت خاصی متجلی می‌شود، لذا ظهورات امر قدسی در تاریخ قدسی متکثر، متنوع و گوناگون هستند. همین اصل به نوعی مبنای وحدت ادیان در یارسان است. به عبارت دیگر، همه ادیان و جریان‌های معنوی در طول تاریخ و دوره‌های تاریخی متفاوت، تجلی‌های آن حقیقت قدسی لحاظ می‌شوند. لذا به اعتقاد آنان دوره‌های تاریخی متفاوت که دربردارنده جریان‌های متفاوت است در عین کثرت و تنوع، وحدت و یکسانی هم دارند.

این تاریخ قدسی و ویژگی خاص آن (وحدت در کثرت ادیان) به بهترین شکل در متن بارگه بارگه (در نامه سرانجام طاهری ۲۰۰۷: ۳۶۷-۳۹۹) ترسیم شده است. این متن اگر مستقیماً در دوره سلطان اسحاق سروده شده باشد، احتمالاً به تاریخ هفت یا هشت هجری تعلق دارد. این متن از ۷۲ بند تشکیل شده که هر بند به یکی از ظهورات الهی در تاریخ قدسی این آیین می‌پردازد. در هر بند زمان و مکان یک تجلی خاص همراه با شخصیت‌های مقدس آن دوره روایت می‌شود. اما نکته جالب توجه این است که این متن یک راوی واحد ندارد، بلکه هر بند توسط یک راوی مستقل روایت می‌شود. هر بند دارای چند بیت بوده که عمدتاً مقفی می‌باشند. زبان این متن کردی گورانی می‌باشد که نوعی زبانی ادبی محسوب می‌شود که عمدتاً از ترکیب گویش‌های غربی (سورانی، هورامی و کلهری) تشکیل شده است (Chamanara & Amiri 2018 ; Kreyenbroek & Chamanara 2013). مثال زیر یکی از این بندها را نشان می‌دهد. این بند، بند هجدهم متن بارگه بارگه (نامه سرانجام طاهری ۲۰۰۷: ۳۷۳) بوده که در ابتدا راوی معرفی شده و سپس قطعه مربوط به او گفته می‌شود:

4. Pir ʔibrāhīmā jāf ma-ramo:

فرماید-می جاف ابراهیم پیر

پیر ابراهیم جاف می‌فرماید:

Wast wa pərđiwar// bārga-y šā-m wastan waraw pərđiwar

پردیور به سمت نزول کرد شاهم اضافه-بارگه // پردیور به نزول کرد

در پردیور نزول کرد// بارگه شاه در سمت پردیور نزول کرد.

Haftawān chawgā ?āwrd wa nazar//wenay ?azali rəzhyā wa ?anwar

انور به ریخت ازلی تصویر // نظر به آورد آزمان هفتان

هفتوان را در آن زمان پدید آورد// و صورت‌های ازلی را در آن روز با نور خود خلق کرد.

Pay sekkay piri gholāmān yaksar// yār dāwdāš chawgā shā kərd ?aw rahbar

رهبر آن کرد شاه آزمان اش-داود یار // یکسر غلامان پیری اضافه-سکه برای

برای سکه پیمان و برای همه پیروان// داود را در آزمان رهبر معنوی قرار داد.

Benyām pay yārān bi wa pəghambar// pay shafākhwāzi jomlay nāmwar

نامور اضافه-جمله شفاخوانی برای // پیغمبر به شد یاران برای بنیامین

و بنیامین پیغام‌رسان یاران شد// و برای شفای (شفاعت) همه یاران

Raja makarān ?aw na pərđiwar.

پردیور در او می کرد دعا

در پردیور دعاگویی می کرد.

اما انگاره تجلی و بروز امر قدسی در تاریخ معنوی، در متن مورد بررسی در این مقاله (متن بارگه بارگه) با دو استعاره بنیادی کاروان و رنگبازی^۱ بیان می‌شود. بر اساس استعاره رنگبازی، خدا مانند یک رنگرز مفهوم‌پردازی می‌شود که در هر دوره تاریخی خاص یک رنگ خاصی را از خود بروز می‌دهد. در این بیان استعاری، امر قدسی به صورت رنگرز و تجلی‌ها و همچنین خلقت‌های انجام شده توسط او در طول تاریخ (مانند خلق و بروز شخصیت‌های مقدس و ادیان متفاوت) مانند ارائه و نمایش رنگ‌ها به صورت استعاری مفهوم‌پردازی می‌شوند. نمونه‌های زیر که برگرفته از متن بارگه بارگه (نامه سرانجام طاهری ۲۰۰۷: ۳۶۷-۳۹۹) است این الگوی استعاری را به خوبی نشان می‌دهند:

5. Mawlām rangbāzan ?aw dāru sad rang// rangəsh mawaru na zil kinu zhang.

زنگ و-کین دل از می برد اش-رنگ // رنگ صد دارد او است-رنگباز ام-مولا

مولای من رنگباز است، او صدها رنگ دارد// رنگ او از دل کین و تباهی را پاک می‌کند. (سرانجام طاهری: ۳۶۷)

6. Mawlām rangbāzan rangəsh wesyəre// yārān chə rangəš nawinān ?āzāre.

آزاری نبینید اش-رنگ از یاران // بسیاری اش-رنگ است-رنگباز ام-مولا

مولای من رنگباز است و رنگ‌های او بسیار است// یاران از رنگ‌های او آزرده نشوید. (سرانجام طاهری: ۳۸۷)

"خدا رنگرز است"

7. na šāre ghazna range dā na žiš// haftanəš čawgā ?āwərdi wa peš.

پیش به اش-آورد آزمان اش-هفتان // نشان از داد رنگ غزنین شهر در

او در شهر غزنین رنگرزی کرد// و هفتوانه را در آن زمان خلق کرد. (سرانجام طاهری: ۳۸۰)

^۱اصطلاح رنگبازی در متون یاری استفاده شده، و به معنای تجلی در رنگ‌ها و جلوه‌های متفاوت است.

^۲زین پس برای ارجاع به بندها و مثال‌های این متن، برای رعایت اختصار فقط عبارت سرانجام طاهری و شماره صفحه ذکر می‌شود.

"خلقت رنگریزی است"

8. Na har jā range kərdəsh ʔizhāre// dinə yārānəsh nakərd ʔizhāre.

اظهار نکرد اش-یاران اضافه-دین // اظهار اش-کرد رنگی جا هر در

در هر جایی (در هر دوره) یک رنگ را اظهار کرد // اما دین یاری را آشکار نکرد. (سرانجام طاهری: ۳۹۵)

9. ʔaw soltānyān// bārgay šām wəstən ʔaw soltānyān// rožə ʔazal rož rangəš də nišān.

نشان داد اش-رنگ روز ازل روز // سلطانیان آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // سلطانیان آن

در کسوت سلطانیان // بارگه شاه در کسوت سلطانیان فرود آمد // او در روز اول ازل رنگ خود را نشان داد. (سرانجام طاهری: ۳۹۶)

10. Bārgay šām wəstən ʔaw baktāšyān...// pādəšām har waxte range də nišān.

نشان داد رنگی وقتی هر ام-پادشاهم // بکتاشیان آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه

بارگه شاه در میان بکتاشیان فرود آمد... // شاه من هر زمان رنگی را نشان داد. (سرانجام طاهری: ۳۸۷)

"تجلی رنگریزی است"

لذا در این حالت تاریخ تجلی‌ها چون تاریخ رنگ‌های بروز یافته از امر قدسی نشان داده می‌شود.

اما استعاره دوم که مبنای متن بارگه بارگه در بیان تاریخ قدسی است، استعاره کاروان است. عبارتی که به کرات در این متن تکرار شده، و مبنای این استعاره عبارت "bārga wəstən" است. این عبارت به صورت تحت الفظی به معنای انداختن و فرود آوردن چادر در مکانی است. در زبان کردی چادر و بار مسافر bārgaw bəna نامیده می‌شود. همین عبارت در دفاتر دیگر با کلمه ترکی yort wəstən هم آمده است. کلمه yort هم در ترکی به معنای چادر است. این عبارت اشاره به زمانی دارد که یک مسافر (در کاروانی) از اسب و یا شتر فرود آمده و سپس در مکانی مشخص چادری را برای سکونت و اترافی موقت برپا می‌کند. در واقع این الگوی استعاری مبتنی بر الگوی فرهنگی کهن مسافرت با کاروان است. این الگوی استعاری بدین منظور استفاده شده است که تاریخ و سیر امر قدسی در زمان به صورت حرکت یک کاروان در مکان‌های متفاوت بازنمایی شود. در اینجا خدا به صورت مسافری بازنمایی شده که مسیری طولانی را طی کرده و در بین مبدا و مقصد در منزلگاه‌های متفاوتی فرود می‌آید. هر منزلگاهی که مسافر قدسی در آن نزول می‌کند به صورت استعاری با یک دوره تاریخی خاصی (یا به عبارت دیگر با یک تجلی خاص او) منطبق می‌شود. برای مثال، تجلی امر قدسی در دوره الف به صورت توقف کاروان در مکان الف و برپایی بارگه و یورت در آن مکان تعبیر می‌شود. همچنین تجلی امر مقدس در دوره ب به صورت نزول در مکان ب و برپاداشتن چادر برای سکونت در آن مکان بیان می‌شود. در نهایت توالی تجلی‌های امر قدسی در تاریخ به صورت حرکت کاروان مقدس در منزلگاه‌های متفاوت (دوره‌های تاریخی متفاوت) مفهوم‌پردازی می‌شود. لذا تجلی‌های متفاوت خدا در تاریخ مانند مسافرت با کاروان در مکان‌های متفاوت بازنمایی می‌شود. لذا استعاره بنیادی این الگو، استعاره مفهومی "تجلی در تاریخ مسافرت (با کاروان) است" می‌باشد.

نکته جالب توجه در این مورد این است که عناصر متفاوت الگوی کاروان با عناصر متفاوت ایده تجلی‌های تاریخی خدا و شخصیت‌های مقدس منطبق می‌شوند. برای مثال خدا به صورت مسافر بازنمایی شده و یک دوره تاریخی مانند یک مکان توقف تصویر می‌شود. از سوی دیگر تجسد و تجلی امر قدسی مانند نزول و سکونت او در یک چادر مفهوم‌پردازی می‌شود. همچنین بدن و جسم مانند کاروان تصویر می‌گردد. از سوی دیگر شخصیت‌های مقدس هر آیین به صورت افراد متفاوتی در کاروان بازنمایی می‌شوند. برای مثال رهبر معنوی دین به عنوان رهبر کاروان و دلیل معنوی (یک مقام مذهبی) به صورت جارچی کاروان مفهوم‌پردازی می‌شوند. همچنین پیروان یک آیین به عنوان مردم همراه آن کاروان تصویر می‌شوند. در نهایت باید متذکر شد که مکان تجلی، گاهی همیشه لزوماً یک مکان

جغرافیایی خاص نیست، بلکه گاهی یک رود و یا حتی منزل و بدن یک فرد نیز به صورت منزلگاه تاریخی آن اتراق قدسی قلمداد می‌شوند. مثال‌های زیر این الگو را به خوبی نشان می‌دهند. گروه اول (از ۱۱ تا ۱۴) بندهایی هستند که به تجلی امر قدسی در یک مکان جغرافیایی اشاره دارند و گروه دوم (از ۱۵ تا ۱۹) به بندهایی تعلق دارد که تجلی را بر اساس عناصر (رود، بنا و یا خانه فرد) دیگر بیان می‌کنند. البته این عناصر هم بیانگر یک دوره زمانی خاص هستند، چرا که یا به یک شخص و یا به یک مکان معروف در آن دوره اشاره دارند. نکته جالب توجه این است که این عناصر نیز به صورت استعاری مانند یک مکان جغرافیایی (برای اتراق کاروان) و محل تجلی مفهوم‌پردازی می‌شوند، لذا با کلمه "کوی" آمده‌اند. در این مثال‌ها هر مکان جغرافیایی مانند مکانی تصویر شده که امر قدسی در آنجا نزول کرده و برای جلوس در آنجا چادری (بارگه) برپا کرده و در آن چادر اتراق می‌کند.

11. ?aw koy hawrāmān// bārgay šām wasta?aw koy hawrāmān//... sesad sāl sər bi kas peš

او-به کسی بود سر سال سیصد //... هورامان کوی آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // اورامان کوی آن

nazānān.

ندانست

در آن کوی هورامان، بارگه پادشاه در سمت کوی هورامان نزول کرد//... او سیصد سال سری نهان بود و کسی بر او واقف نبود.

(سرانجام طاهری: ۳۷۶)

12. Bārgay šām luwā// wast ?aw madina//gholāmān ?āmān ja hazār wena.

شکل هزار از آمدند غلامان // مدینه آن نزول کرد // رفت ام-شاه اضافه-بارگه

بارگه شاه حرکت کرد// و در سمت آن مدینه نزول کرد// غلامان (پیروان) او از هزار رنگ و تیره در پی او آمدند. (سرانجام طاهری:

۳۷۸)

13. ?aw koy kasnazān ?aw koy kasnazān// bārgay šām wasta?aw koy kasnazān// merdān

مردان // کسنان کوی آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // کسنان کوی آن کسنان کوی آن

magilān qāf tā qāf jihān.

جهان قاف تا قاف می‌گردند

در کوی کسنان، در کوی کسنان // بارگه شاه من در سمت کوی کسنان فرود آمد// مردان قاف تا قاف جهان را در پی او

می‌گردند. (سرانجام طاهری: ۳۶۷)

14. Wast ?aw šārē chin// bārgay šām wasta?aw šārē chin// hā khāqān wešan soltānē

اضافه-سلطان است-خودش خاقان // چین اضافه-شهر آن نزول کرد ام-شاه بارگه // چین اضافه-شهر آن نزول کرد

rangin.

رنگین

در سمت آن شهر چین نزول کرد// بارگه شاه در شهر چین نزول کرد// خاقان هم او بود سلطان رنگین. (سرانجام طاهری: ۳۸۶)

در بندهای زیر، گاهی رودها، بناها (خانه، آتشکده و یا کلیسا) و گاهی بدن آدمیان مانند مکان اتراق کاروان (جایگاه تجلی) تصویر

شده‌اند.

15. ?aw šataw sirwān// bārgay šām wasta?aw šataw sirwān// hā chaygā khezā bāngē

اضافه-بانگ بلند شد آنجا // سیروان اضافه-شط // سیروان اضافه-بارگه // سیروان شط آن

sarhadān// ja pardiwardā šām gərtan diwān.

دیوان گرفت ام-شاه پردیور در // سرحدان

در آن شط سیروان // بارگه شاه من در سمت آن شط سیروان فرود آمد // در آنجا بانگ سرحدان بلند شد // و شاه در پردیور دیوان

شاهی برپا کرد. (سرانجام طاهری: ۳۷۲)

16. ʔaw ʔāhr khāna// bārgay šām wastan ʔaw ʔāhr khāna// zardaštōš kyāst pari farmāna.

فرمان برای فرستاد اش-زرتشت // خانه آتش آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // خانه آتش آن

در آن آتشکده // بارگه شاه من در سمت آن آتشکده نزول کرد // او زرتشت را برای دستور ارسال کرد. (سرانجام طاهری: ۳۹۳)

17. ʔaw baktāshyān// bārgay šām wastan ʔaw baktāshyān// na haji bakhtāš bəruz dā nišān

نشان داد بروز بکتاش حاجی در // بکتاشیان آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // بکتاشیان آن

در میان آن بکتاشیان (مردم یک آیین) // بارگه شاه در سمت آن بکتاشیان نزول کرد // او در کسوت حاجی بکتاش خود را ظاهر کرد.

(سرانجام طاهری: ۳۸۷)

18. ʔaw yānay ʔisā// bārgay šām wastan ʔaw yānay ʔisā// benyāmin dāwud chani pir

پیر با داود بنیامین // عیسی اضافه-خانه آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // عیسی اضافه-خانه آن

musā//soltān saḥākšān kerda pā busi.

بوسیدن پا کرد شان-سهاک سلطان // موسی

در آن خانه عیسی همدانی // بارگه شاه در سمت خانه عیسی همدانی نزول کرد // بنیامین، داود همراه با پیر موسی // خدمت سلطان

شرفیاب شدند. (سرانجام طاهری: ۳۷۸)

19. ʔaw yortə mokhtār// bārgay šām wastan na ʔaw yortə mokhtār// ja yānay ben jan šā kerdōš

اش-کرد شاه جان ابن اضافه-خانه از // مختار اضافه-یورت آن در نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // مختار اضافه-یورت آن

godār.

گذر

در یورت (چادر: بدن) مختار // بارگه شاه در آن یورت مختار نزول کرد // او از خانه بن جان عبور کرد. (سرانجام طاهری: ۳۸۸)

استعاره‌های کلی این بندها بدین صورت است: "خدا مسافر است"; "تجلی در یک دوره اتراق در یک مکان است"; "جسم چادر است"; "تجسد سکونت در یک چادر است".

در متون زیر دین، به صورت کاروان و شخصیت‌های متفاوت دین، به صورت افرادی متفاوت با مسئولیت‌های متفاوت در کاروان

بازنمایی شده‌اند:

20. najātəm bəday na kol kuna// na qatār yāri nawānim pasā.

پس نشویم یاری قطار از // آزمون از بدهی مان-نجات

بار خدایا، مرا از آزمون الهی کهن نجات ده // و مرا از کاروان (دین) یاری جدا نکن. (سرانجام طاهری: ۴۳۱)

"دین یارسان کاروان است"

21. Qāziman pešang gərdin qatāri... dawudan jārči.

جارچی مان-داود ... قطاری همه پیشنگ مان-قاضی

قاضی پیشانگ هر قطاری (کاروانی) است.. و داود جارچی کاروان است. (سرانجام طاهری: ۱۵۶)

"دلیل جارچی کاروان است"

22. Pir benyāmin to sar qatāri// eqrāre šāhi to sar qatāri.

هستی-قطار سر تو شاهی اقرار // هستی قطار سر تو بنیامین پیر

ای پیر بنیامین تو سر قطار (رییس کاروان) هستی // به اقرار شاه، تو سر قطار هستی. (سرانجام طاهری: ۲۹۴)

23. piru pādāšām hardu pewastən// hā pir benyamin jəlaw wa dastən.

است-دست به جلو بنیامین پیر // است-پیوست هر دو هر ام-پادشاه اضافه-پیر

پیر و پادشاه هر دو با هم پیوند دارند // پیر بنیامین پیش قراول کاروان است. (سرانجام طاهری: ۳۸۵)
"پیر رهبر کاروان است"

در زیر مجموعه استعاره‌های زیربنایی الگوی کاروان را مشاهده می‌کنیم:

جدول ۱- استعاره‌های الگوی کاروان

Table 1- The metaphors of Caravan model

۱	خدا مسافر است.
۲	تجلی در تاریخ (تناسخ) سفر در مکان است.
۳	زمان مکان است.
۴	تجلی در یک دوره اتراق در مکان است
۵	جسم چادر است.
۶	تجسد سکونت در چادر است.
۷	دین کاروان است.
۸	دلیل جارچی کاروان است.
۹	پیر رهبر کاروان است.

این نظام‌های استعاره‌ی مبنای اصلی تولید انگاره‌های فضایی در متن بارگه بارگه است. به عبارت دیگر استعاره‌های بنیادی "زمان مکان است"، "تجلی در تاریخ سفر در مکان است" و "همینطور تجسد سکونت در چادر (مسافرتی) است" مبنایی را می‌سازند که بر اساس آن تاریخ تجلی‌های الهی مانند سفر و جستجوی معنوی در اماکن جغرافیایی متفاوت بازنمایی می‌شود. نکته جالب توجه این است که این امکان خود همبسته یک دوره تاریخی خاص هستند. این امر نشان می‌دهد که ابعاد زمان و مکان در این متن قابل تفکیک نیستند. به همین دلیل این پدیدار اصل بنیادی فضا-زمانندی **وستفال** (9: 2011) را به یاد می‌آورد. طبق این اصل هویت زمان و فضا در متون از هم قابل تفکیک نیستند. به همین سیاق فضاهای جغرافیایی مطرح شده در این متن نیز از استعاره‌های فضایی و همچنین از وابستگی آنها به دوره‌های تاریخی نشأت می‌گیرند.

۲-۴: الگوهای فضایی در متن بارگه بارگه

حال در این بخش سعی خواهیم کرد نشان دهیم از میان الگوهای دستوری فضا طبق نظر **لویسون** (2004) کدامیک در متن بارگه بارگه مورد استفاده قرار گرفته است. پس از بررسی متن مشخص شد که الگوهای زاویه دار^۱ (مبتنی بر چهارچوب ارجاع: نسبی، درونی و مطلق) در این متن به هیچ وجه مورد استفاده قرار نگرفته‌اند. همان‌گونه که قبلاً ذکر شد الگوهای زاویه دار مبتنی بر چهارچوب ارجاع بوده (نسبی و درونی) و مکان یابی یک تصویر در آن بر اساس مشخصات درونی زمینه (درونی) یا بر اساس زاویه دید ناظر (نسبی) مشخص می‌شود. دلیل این امر شاید این باشد که استفاده از الگوهای نسبی و درونی در یک متن کهن که در آن ناظر و اشیاء غایب هستند، زیاد کارآمد نیست. همچنین هیچ موردی از الگوی چهارچوب مطلق (مکان یابی بر حسب جهات مطلق) مشاهده نشد، تنها در یک بند عبارت "خاور زمین" مورد استفاده قرار گرفته است که حتی می‌توان آن را نام سرزمین و نه جهت فضایی مطلق در نظر گرفت:

¹ angular

24. ?aw khāwar zamin// bārgay šām wāstan ?aw khāwar zamin.

زمین خاور آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // زمین خاور آن

در خاور زمین // بارگه شاه در خاور زمین نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۸۱).

شاید دلیل غیاب جهات مطلق نیز بدین دلیل باشد که چون متن در صدد ترسیم فضاهای متعدد تاریخی، اسطوره‌ای و گاهی خیالی است، کاربرد این جهات مطلق نیز در این متن سودمند نیستند. از سوی دیگر دلیل دیگر شاید این باشد که در زمان نگارش متن جهات مطلق در آن جامعه مذهبی زیاد مورد استفاده نبوده‌اند.

اما نتایج تحقیق نشان داد که سه الگوی فضایی حرکتی، توپولوژی و اشاره‌ای بیشترین کاربرد را در برساخت این متن داشته‌اند. علت اینکه این سه الگو در متن بیشترین استفاده را داشته‌اند، شاید این باشد که: اولاً این الگوها برای مکان‌یابی عنصر تصویر نیاز به منظر یک ناظر ثابت ندارند (مانند الگوی نسبی) و همچنین برای مکان‌یابی مکان‌های تاریخی و گاهی خیالی به ویژگی‌های درونی یک زمینه ثابت (مانند الگوی درونی) هم وابسته نیستند. در واقع این الگوها در غیاب ناظر و گوینده مشخص بهینه‌ترین الگو برای تعیین موقعیت فضایی هستند. جدول زیر فراوانی استفاده از این سه الگو را در متن بارگه بارگه نشان می‌دهد. به صورت کلی در متن مذکور از حدود ۵۶۹ خط حدود ۱۷۵ مورد استفاده از الگوهای فضایی مشاهده شده است. لازم به ذکر است که در پیکره مورد استفاده، در اکثر موارد هر خط شامل دو مصرع می‌باشد. همچنین عنوان راوی هر قطعه (مثلاً پیر سلیمان می‌فرماید:) نیز جزو خطوط حساب شد.

جدول ۲- فراوانی الگوهای فضایی در متن

Table 2- The frequency of spatial models in the text

رتبه	نام الگو	فراوانی	درصد
۱	الگوی حرکتی-اشاری	۸۹	۵۰٫۸٪
۲	الگوی ایستای اشاره‌گری	۶۰	۳۴٫۲٪
۳	الگوی ایستای توپولوژی	۲۶	۱۴٫۸٪

اولین الگوی فضایی که در متن برای مکان‌یابی و تعیین جایگاه فضایی عناصر استفاده شده است، الگوی فضایی حرکتی است. همان‌گونه که در قبل توضیح دادیم این الگو مبتنی بر افعال حرکتی بوده و عمدتاً مبدأ یا مقصد حرکت نیز در جمله مشخص می‌شود. عنصر مبدأ یا مقصد نقش زمینه را برای تصویر (عنصر متحرک) بازی می‌کند. در واقع بر اساس مبدأ یا مقصد جایگاه فضایی عنصر تصویر مشخص می‌شود. اما با تحلیل متن مشخص شد که اگر چه عمده جمله‌های متن بر اساس الگوی حرکتی هستند، اما عنصر زمینه (مقصد) با ضمیر اشاره aw (آن) مشخص می‌شود. حضور همین عنصر اشاری در درون ساخت حرکتی باعث می‌شود که نام این گروه را حرکتی-اشاری بنامیم. اشاره‌گر aw یک اشاره‌گری است که معنای آن بر اساس موقعیت فیزیکی راوی بند (فردی که در اول بند معرفی می‌شود) مشخص می‌شود. چون اشاره‌گر نوعی اشاره‌گر دور (آن نه این) می‌باشد، می‌توان گفت که فاصله‌ای مکانی و زمانی بین راوی و مکان جغرافیایی لحاظ شده است. این امر البته بدین دلیل است که بر طبق تعالیم شفاهی جامعه یارسان، متن بارگه بارگه در عصر اسحاق برزنجی و در پردیور (شیخان در اورامانات ایران) سروده شده است، لذا هر مکان و دوره‌ای که از این مرکز فاصله داشته باشد با اشاره‌گر aw همراه می‌شود. برای اثبات این امر می‌توان به ابیاتی در متن اشاره کرد که در چند موضع محدود (مثال‌های ۲۵ و ۲۶)، وقتی نام پردیور می‌آید از عبارت chaygā (اینجا و اکنون) استفاده شده است. این امر نشان می‌دهد که مرکز مکانی مورد قبول این متن مکان پردیور است:

25. Tā zha pardiwar zyā wa yāri//chaygā dinā yār karda pār kāri//shartā deli dor ?āwar wa

به آورد در اضافه-دل اضافه-شرط // کاری پر کرد یار اضافه-دین اینجا // یاری به ظاهر شد پردیور در تا

dyāri.

ارمغان

تا در پردیور در دین یاری تجلی کرد// و در اینجا به دین یاری مشغول شد// و عهد عصر در را به ارمغان آورد. (سرانجام طاهری: ۳۹۶)

26. Makoshā pari yāri shawu rozh// chawgā qutət war chaygā zyā?i// sham wa shārazur bārgash

اش-بارگه شهرزور به ام-شاه // ظاهر شد اینجا برد ات-غوطه آنجا // روز اضافه-شب یاری برای تلاش می‌کرد

?āmā?i.

آمدی

برای دین یاری کوشش می‌کرد// در آنجا به زیر آب رفت و در اینجا (شهرزور در کردستان قدیم نزدیک پردیور) ظاهر شد// بارگه شاه به شهرزور آمد. (سرانجام طاهری: ۳۷۱)

در متن چهار بار، اشاره‌گر نزدیک chaygā برای اشاره به مناطق اطراف زاگرس ایران استفاده شده است. این امر نشان می‌دهد که در حافظه فضایی این متن، مرکز مکان یابی جهان معنوی همین مناطق اورامانات قدیم بوده است. لذا تمام مکان‌های توصیفی در متن با علامت اشاره دور aw بیان شده‌اند. مثال‌های زیر نمونه‌هایی از این الگو هستند. در اکثر این مثال‌ها فعل wāstan (نزول کردن به سمت جایی) یک فعل حرکتی است که عمل پویای نزول از آسمان را به جای خاصی (مقصد) نشان می‌دهد. عنصر مقصد هم با یک نام جغرافیایی مشخص می‌شود. اما قبل از عنصر مقصد ضمیر اشاره (آن) هم ظاهر می‌شود:

27. ?aw koy kasnāzān// bārgay sām wāstan?aw koy kasnāzān.

کسنان کوی آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // کسنان کوی آن

آن کوی کسنان// بارگه شاه من به سمت آن کوی کسنان نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۶۷)

28. Wast wa pardiwar// bārgay sām wāstan waraw pardiwar.

پردیور به سمت نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // پردیور به نزول کرد

به سمت پردیور نزول کرد// بارگه شاه به سمت پردیور نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۷۳)

29. Wast ?aw koy jomhour// bārgay sām luwā Wast ?aw koy jomhour.

جمهور کوی آن نزول کرد رفت ام-شاه اضافه-بارگه // جمهور کوی آن نزول کرد

در کوی جمهور نزول کرد// بارگه شاه رفت و به سمت آن کوی جمهور نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۷۱)

30. bārgay sām luwā Wast ?aw madina// gholāmān ?āmā ja hazār wena.

صورت هزار از آمدند غلامان // مدینه آن نزول کرد رفت ام-شاه اضافه-بارگه

بارگه شاه رفت و به سمت آن مدینه نزول کرد// غلامان از هزار رنگ آمدند. (سرانجام طاهری: ۳۷۸)

31. ?aw koy samangān// bārgay sām luwā ?aw koy samangān.

سمنگان کوی آن رفت ام-شاه اضافه-بارگه // سمنگان کوی آن

آن کوی سمنگان// بارگه شاه رفت به سوی آن کوی سمنگان. (سرانجام طاهری: ۳۸۲)

32. Was ?aw sārē chin//bārgay sām wāstan, Wast ?aw sārē chin.

چین شهر آن نزول کرد نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه// چین شهر آن نزول کرد

به سمت آن شهر چین نزول کرد// بارگه شاه به سمت آن شهر چین نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۸۶)

در واقع دو دلیل اصلی برای کاربرد فراوان الگوی حرکتی وجود دارد: اولاً این الگو نیاز به زاویه دید ناظر ثابت نداشته و فقط حضور عنصر مقصد در متن برای مکان یابی عنصر زمینه کافی است. ثانیاً این الگوی حرکتی بهترین الگو برای به تصویر کشیدن نزول امر قدسی از آسمان و تجسد آن بر روی زمین می‌باشد. در واقع چون کل متن در باره نزول و تجسد امر قدسی در مناطق متفاوت و در دوره‌های متفاوت است، الگوی حرکتی نزول بهترین الگو برای به تصویر کشیدن این حرکت و نزول الهی است.

اما پیش از سخن گفتن در باره الگوی دوم اجازه دهید به الگوی سوم (توپولوژی) پردازیم. همان‌گونه که در قبل گفتیم الگوی توپولوژی برای ساخت‌هایی استفاده می‌شود که اولاً رابطه‌ای ایستا بین تصویر و زمینه برقرار بوده و ثانیاً در آنها عنصر تصویر یا با زمینه مماس بوده، و یا در داخل آن قرار دارد. حالت دیگر این است که عنصر تصویر بخشی از زمینه باشد. حروف اضافه در، داخل، بین یا روی برای نشان دادن این رابطه ایستا بکار می‌رود. به عبارت دیگر در این ساخت رابطه‌ای ثابت و ایستا میان تصویر و زمینه برقرار است، و عمدتاً تصویر در داخل زمینه قرار دارد. این الگو حدود ۲۶ بار در متن مورد استفاده قرار گرفته است. در زیر نمونه‌هایی از این الگو را می‌بینیم.

33. Ja pardiwardā šām gərtan diwān.

دیوان گرفت ام-شاه پردیور در

شاه در پردیور دیوان و قصرش را برپا کرد. (سرانجام طاهری: ۳۷۲)

34. Zātaš hāzərən na gərd haware//?aw nosayreš kyāst cheri qərqəri.

قرقری به سوی فرستاد اش-نصیر او // جایی هر در است-حاضر اش-ذات

ذات او در هر جایی حاضر است // او نصیر را به سوی ماهی قرقری فرستاد. (سرانجام طاهری: ۳۷۹)

35. Yārān məzgāni// šām na koy miran// mirəm noshzādan sarmāyay khayran.

جمع-خیر اضافه-خیر است-نوشزاد ام-میر // است-میر کوی در ام-شاه // مزدگانی یاران

یاران مزدگانی // شاه در کوی میران است // میر نوشزاده و سرمایه خیر است. (سرانجام طاهری: ۳۸۷)

36. Din serājaddin shekh na baghdād shār// hā paydāšān kərd šwenə khāwandkār.

خاوندکار مکان کرد شان-پیدا // شهر بغداد در شیخ سراج الدین دین

دین سراج الدین، شیخ در شهر بغداد (بود) // او مکان خاوندکار را پیدا کرد. (سرانجام طاهری: ۳۷۸)

37. Baw kānu karam qadimə qāher// na gerd haware Zātaš hāzərən.

است-حاضر اش-ذات جا هر در // قاهر اضافه-قدیم کرم اضافه-کان با

با آن کان و کرم آن قدیم قاهر // ذات او در هر جایی حاضر است. (سرانجام طاهری: ۳۸۰)

38. Na zher sāj nār saršān separda//wa qawlə rasi šartəšān barda.

برده اش-شرط راستی اضافه-قول // سپرده شان-سر نار اضافه-ساج در

او سر را در زیر ساجنار به پیرش سپرد // و شرط و پیمان خود را با گفتار راست به سرانجام رساند. (سرانجام طاهری: ۳۸۳)

39. Na kuyray ?āftāw chwār qonay sārā// ja gəšt barru bār hokməš wa yārā.

یارا به اش-حکم بحر اضافه-بر همه در // صحرا گوشه چهار آفتاب اضافه-کوره در

در کوره آفتاب در چهار جهت صحرا // حکم او در همه صحرا و دریاها جاری است. (سرانجام طاهری: ۳۸۹)

40. Na har jā range kərdən ?izhāre// dine yārānəš nakərd ?izhāre.

اظهار کرد-منفی اش-یاران اضافه-دین // اظهار کردن رنگ جا هر در

او در هر جایی یک رنگی را اظهار کرد // اما دین یاری را آشکار نکرد. (سرانجام طاهری: ۳۹۶)

این ساخت در اکثر مواقع با حرف اضافه "در" بیان شده و برای بیان حضور تصویر (شخص یا حادثه) در درون زمینه (مکان) استفاده

می‌شود. این ساخت یک رابطه فضایی ایستا را نشان می‌دهد.

حال به ساخت سوم که الگوی ایستای اشاره‌گر است، می‌پردازیم. این ساخت اغلب در اول مصرع هر بندی تکرار شده و به نوعی نیمه

ناتمام مصرع دوم بیت اول هر بند است. نصف بودن مصرع اول هر بند یکی از خصوصیات سبک‌شناختی اشعار گورانی است. برای مثال در

بند زیر (که تنها چهار مصرع آن آمده) مشهود است که مصرع اول به لحاظ تعداد هجا نصف مصرع‌های دیگر است. گاهی افرادی که با

ویژگی‌های سبکی اشعار گورانی آشنا نیستند، به اشتباه مصرع اول را برای جبران تعداد هجاهای غایب تکرار می‌کنند:

41. ?aw lānay simoor//bārgay sham luwā ?aw lānay simoor.

سیمورغ اضافه-لانه آن رفت ام-شاه اضافه-بارگه // سیمورغ اضافه-لانه آن

آن لانه سیمورغ // بارگه شاه به لانه سیمورغ رفت.

Simur razbār bi chani zardahoor//zāl dastānsh ?āward wa habrur.

البرز به آورد اش-دستان زال // زردهور با بود رزبار سیمورغ

سیمورغ رزبار بود با زردهور // زال نیز رستم را به البرز آورد. (سرانجام طاهری: ۳۸۶)

تمام موارد و نمونه‌های الگوی ایستای اشاره گر (که عمدتاً مبتنی بر اشاره گر دور (آن) هستند) اغلب در همین مصرع ناقص اول مطرح شده‌اند. در این مصرع یک مکان جغرافیایی با علامت اشاره گر دور معرفی می‌شود. همان‌گونه که در قبل گفتیم علت استفاده از علامت اشاره گر دور این است که روایان بندهای این دفتر گویا در زمان سرایش در مکان پردیور حضور داشته‌اند، لذا همه مکان‌های دیگر (که عمدتاً هم تاریخی و متعلق به دوران قدیم بوده‌اند) از آنجا تنها با علامت اشاره گر دور قابل دسترس بوده‌اند. در زیر نمونه‌هایی از این الگو را می‌بینیم:

42. ?aw māzandarān// bārgay šām wastan ?aw māzandarān.

مازندران آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // مازندران آن

آن مازندران // بارگه شاه در مازندران فرود آمد. (سرانجام طاهری: ۳۹۵)

43. ?aw koy ?ārašān// // bārgay šām wastan ?aw koy ?ārašān.

آرشان کوی آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // آرشان کوی آن

آن کوی آرشان // بارگه شاه در کوی آرشان نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۸۱)

44. ?aw šārə ghaznayn// bārgay šām wastan ?aw šārə ghaznayn.

غزنین اضافه-شهر آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // غزنین اضافه-شهر آن

آن شهر غزنین // بارگه شاه در آن شهر غزنین نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۸۰)

45. ?aw šārazuri// bārgay šām wastan ?aw šārazuri.

شهرزور آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // شهرزور آن

آن شهرزور // بارگه شاه در آن شهرزور نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۷۹)

46. ?aw bahrə mohit// bārgay šām wastan ?aw bahrə mohit.

محیط اضافه-بحر آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // محیط اضافه-بحر آن

آن بحر محیط // بارگه شاه در آن بحر محیط نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۹۶)

این سه الگوی مکان‌یابی اصلی‌ترین الگوهای فضاسازی در سطح دستور زبان متن هستند. در واقع آنها تناسب بسیار زیادی با ابعاد متنی و محتوایی متن بارگه دارند. به عبارت دیگر، در غیاب راوی، ناظر و اشیاء بهترین الگوها در یک متن برای مکان‌یابی همین سه الگو هستند، بدین دلیل که آنها وابسته به زاویه دید و ویژگی درونی اشیاء نیستند. حال در بخش بعد به بررسی راهبردهای تولید فضا در متن مذکور در سطح نشانه‌شناسی می‌پردازیم.

۳-۴: راهبردهای بازنمایی و تولید فضا در متن بارگه بارگه

در ادامه به بررسی انواع نام‌جای‌ها در متن بارگه بارگه می‌پردازیم و سپس سعی می‌کنیم راهبردهای بکار رفته در بازنمایی آنها و نیات مورد نظر در استفاده از آنها را تبیین کنیم. قبل از بیان این امر، باید متذکر شد که نام‌جای‌های استفاده شده در متن هر کدام به عنوان محیط و مکان تجلی امر قدسی در یک زمان و دوره خاص در نظر گرفته می‌شوند. این امر مبتنی بر الگوی استعارای کاروان است که طبق آن امر قدسی مانند مسافری در نظر گرفته می‌شود که در هر دوره در یک مکان خاصی اتراق می‌کند. هر مکان خاص با یک نام‌جای ویژه بیان

می‌شود. نکته جالب توجه در این مورد این است که نام‌جای‌ها در این متن هم بیانگر یک مکان مقدس هستند که امر قدسی در آنجا متجلی شده است و هم اینکه بیانگر یک دوره زمانی هستند که امر قدسی در آنجا ظاهر شده است. برای مثال نام بردن از مکه تنها نشانگر مکان مکه در عربستان نیست، بلکه به ظهور امر قدسی در کسوت اسلام در عصر گذشته نیز مربوط است. به همین شیوه نام بردن از آتشکده نیز تنها اشاره به یک محیط مقدس زرتشتی نیست، بلکه اشاره به عصر زرتشت و دوره معنوی خاصی است که امر قدسی در آن دوره به این صورت متجلی شده است. در زیر مثال‌هایی را در این مورد می‌بینیم:

47. Bārgay šām luwā wast ʔaw madina//gholāmān ʔāmā ja hāzār wena... ghār madina//
مدینه اضافه-غار ...صورت هزار از آمدند غلامان //مدینه آن نزول کرد رفت ام-شاه اضافه-بارگه
paspasakola tārəš tanina.

تنداش-تار عنکبوت

بارگه شاه حرکت کرد و در مدینه نزول کرد // غلامان از هزار رنگ آمدند (سرانجام طاهری: ۳۷۸)... غار مدینه // در آنجا که عنکبوت

تاری تنید. (سرانجام طاهری: ۳۷۹)

48. ʔaw ʔāhər khāna// bārgay šām wāstan ʔaw ʔāhər khāna// zardaštəš kyāst pari farmāna.
فرمان برای فرستاد اش-زرتشت // خانه آتش آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // خانه آتش آن

آن آتشکده // بارگه شاه در آن آتشکده نزول کرد // او زرتشت را برای فرمان و دستور فرستاد. (سرانجام طاهری: ۳۹۲)

49. Wast wa pardiwa// bārgay šām wāstan waraw pardiwa// ...yār dāwoudš chawgā šā kərd wa
به کرد شاه آزرمان اش-داود یار ... // پردیور به سوی نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // پردیور به نزول کرد
rahbar.

رهبر

در پردیور (در هورامان) نزول کرد // بارگه شاه در سمت پردیور نزول کرد // او داود را در آنجا رهبر کرد. (سرانجام طاهری: ۳۷۳)

50. ʔaw bahrə jayhoon// bārgay šām wāstan ʔaw bahrə jayhoon// hā pir bənyamin genā weš
اش میگشت بنیامین پیر // جیحون بحر آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // جیحون اضافه-بحر آن
wa šun// paydāš kərd sər wa be chanoo choon.

چندچون بدون با سر کرد پیدا // دنبال به

آن بحر جیحون // بارگه شاه در آن بحر جیحون نزول کرد // پیر بنیامین در پی او می‌گشت // او بدون چون و چرا سر او را پیدا کرد.

(سرانجام طاهری: ۳۷۷)

در مثال‌های فوق، تجلی امر قدسی در زمان/ مکان‌های متفاوت (آتشکده (زرتشتی)، مدینه (اسلام) و پردیور (پارسان)) روایت شده است. در واقع این ویژگی سبکی متن بارگه بارگه با اصل فضا-زمانندی **وستفال** (2011) کاملاً هماهنگ است که طبق آن ابعاد مکانی و زمانی در یک متن بشدت در هم تنیده هستند. یعنی یک نام‌جای خاص در متن فقط بیانگر یک محیط فضایی نیست، بلکه نشانگر ابعاد تاریخی، مذهبی و فرهنگی نیز هست.

نام‌جای‌ها در متن بارگه به صورت پرشماری مورد استفاده قرار گرفته‌اند. با محاسبه نام‌جای‌ها در داخل متن مشخص شد که حدود ۸۵ مورد نام‌جای در متن مورد استفاده قرار گرفته است. با بررسی این نام‌جای‌ها مبرهن گشت که آنها را می‌توان به هفت گروه متفاوت تقسیم کرد. عمده نام‌جای‌ها در واقع مربوط به مناطق زاگرس ایران و همچنین مناطق کردنشین در عراق هستند. این امر بدین دلیل است که آیین پارسان در این مناطق جریان داشته و رخدادهای تاریخی آن نیز بیشتر در این مناطق به وقوع پیوسته است. اما باید متذکر شد که برخی از مناطق مرکزی ایران نیز در متن ذکر شده است. از سوی دیگر در متن به اماکن خارج از ایران نیز به کرات اشاره شده است. اما تعداد قابل توجهی از نام‌جای‌های ذکر شده در متن یا مصداق مشخصی نداشته و یا یک مکان خیالی هستند. در واقع طبق اصل ارجاعیت **وستفال**

(2011) گاهی مرز بین فضای واقعی و خیالی در یک متن کاملاً محو می‌شود. در واقع می‌توان استدلال کرد که متن مذکور بر حسب این اصل تنها اماکن و فضاهای واقعی را بازنمایی نکرده، بلکه فضاها و محیط‌هایی خیالی و اسطوره‌ای را نیز بازتولید کرده است. در برخی مواقع تعیین مرز خیال و واقع در مناطق جغرافیایی روایت شده در متن بسیار دشوار است.

در پایان باید ذکر کرد که بخش قابل توجهی از اسامی‌ای که به صورت مکان امر قدسی ذکر شده‌اند، نام‌جای رسمی نیستند، بلکه اسم-گذاری‌هایی هستند که مبتنی بر تمهید مجاز (شخص برجسته حاضر در مکان به جای مکان، بنای برجسته حاضر در مکان به جای مکان، استفاده از یک طایفه به جای مکان زندگی آنها و ...) تولید شده‌اند. برای مثال ظهور امر قدسی در زمین و زمانه‌ای که مربوط به شخصیت مقدس بابا طاهر عریان بوده، به صورت کوی طاهر بیان شده است و یا زمانه و زمینه ظهور امر قدسی در دوره‌ای که مربوط به برخی شخصیت‌ها بوده، به صورت کوی (فضا/مکان) آن شخصیت بیان گشته است:

51. *ʔaw yānay tāhir// bārgay šām wstan ʔaw yānay tāhir//... na gard haware zātōšn hāzər.*

حاضر است-ذات جا هر در //.. طاهر اضافه-خانه آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // طاهر اضافه-خانه آن

در آن خانه طاهر // بارگه شاه در خانه طاهر نزول کرد //... ذات او در هر جا حاضر است. (سرانجام طاهری: ۳۸۰)

52. *Wast ʔaw koy ʔayāz// bārgay šām luwā wast ʔaw koy ʔayāz.*

ایاز کوی آن نزول کرد رفت ام-شاه اضافه-بارگه // ایاز کوی آن نزول کرد

در کوی ایاز نزول کرد // بارگه شاه حرکت کرد و در کوی ایاز نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۸۰)

همچنین گاهی برای بیان یک زمان/مکان مشخص از راهبرد نام بردن از اماکن و یا اشیا مطرح در آن زمان/مکان به جای خود مکان بهره برده می‌شود. برای مثال برای بیان زمان و فضای تجلی قدسی در عصر زردتشت و مسیحیت از آتشکده و کلیسا نام برده می‌شود.

53. *ʔaw ʔāhər khāna// bārgay šām wstan ʔaw ʔāhər khāna.*

خانه آتش آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // خانه آتش آن

آن آتشکده // بارگه شاه در سمت آتشکده نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۹۲)

54. *ʔaw kəlisāʔi// bārgay šām wstan ʔaw kəlisāʔi.*

کلیسا آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // کلیسا آن

آن کلیسا // بارگه شاه در سمت کلیسا نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۹۲)

نکته جالب توجه در این مورد این است که در متن وقتی به صورت مجاز از نام اشخاص و اشیا برای اشاره به یک زمان و فضای خاص استفاده می‌شود، عبارت کوی قبل از نام آنها بکار می‌رود. در پایین جدول مربوط به توزیع نام‌جای بکار رفته در متن را مشاهده می‌کنیم. کلیت نام‌جاها حدود ۸۵ مورد بوده است. لازم به ذکر است که ردیف اشخاص و اشیا به مواردی اشاره دارد که اشیا و یا اشخاص به صورت مجازی یک مکان را نشان داده‌اند. در این حالت عمدتاً کلمه کوی (مکان) قبل از آنها آمده است.

جدول ۳- نام‌جای‌های بکار رفته در متن

Table 3- The placenames employed in the text

نام‌جای	تعداد	درصد	مثال
۱ مناطق زاگرس و شمال شرق عراق	۱۹	۲۲,۳٪	شهرزور، پردیور، لرستان
۲ مناطق غیرزاگرس در ایران	۴	۴,۷٪	نیشابور، مازندران
۳ مناطق خارج از ایران	۱۰	۱۱,۷٪	مدینه، چین
۴ کلی	۳	۳,۵٪	بحر و بر، موجود
۵ مبهم و یا خیالی	۱۲	۱۴,۱۱٪	یله، قاف، کسزان
۶ اماکن	۱۰	۱۱,۷۶٪	کعبه، کلیسا، آتشکده
۷ اشخاص و اشیا	۲۷	۳۱,۷۶٪	هوشنگ، بهرام

تا کنون کارکرد دو اصل ارجاعیت و فضا-زمانمندی را در این متن نشان دادیم. حال به بررسی اصل تراگذرندگی در این متن می-پردازیم. طبق این اصل احتمال دارد که مرزهای فضایی در یک متن پیوسته دستخوش تغییر و دگرگونی شوند. همچنین فرایند بازنمایی‌های (جغرافیایی) موجود در یک متن ممکن است ساختارهای فضایی متعارف را در متن به صورت پویا تغییر دهد. اصل تراگذرندگی جزو راهبردهای بسیار بنیادی در متن بارگه بارگه است، بدین دلیل که مرزهای فضایی را بین اماکن متفاوت و دور از هم (یا به صورت ایدئولوژیک جدا شده از هم) کمرنگ کرده و سپس آنها را به نوعی در یک فضای واحد و ترکیبی نو با هم ادغام می‌کند. برای مثال اماکن و محیط‌های مذهبی متفاوت را در یک روایت تاریخی خاص (تجلی امر قدسی در ظهورات متفاوت) با هم هم‌نشین کرده و مرزهای ایدئولوژیک بین آنها را کمرنگ می‌کند. برای مثال در قطعات زیر، ساختارهای فضایی آتشکده، کلیسا و مدینه در کنار هم و به صورت ابعاد متفاوت یک حقیقت تاریخی واحد بازنمایی (بازتولید) شده است:

55. ?aw ?āhr khāna// bārgay šām wastan ?aw ?āhr khāna// zardashtēš kisat pari farmāna.

فرمان برای فرستاد اش-زرتشت // خانه آتش آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // خانه آتش آن

آن آتشکده// بارگه شاه در سمت آتشکده نزول کرد// و زرتشت را برای دستور فرستاد. (سرانجام طاهری: ۳۹۲)

56. ?aw kəlisā?i// bārgay šām wastan ?aw kəlisā?i.

کلیسا آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // کلیسا آن

آن کلیسا// بارگه شاه در سمت کلیسا نزول کرد. (سرانجام طاهری: ۳۹۲)

57. Bārgay šām luwā wast ?aw madina// gholāmān ?āmān ja hazār wena.

صورت هزار از آمدند غلامان // مدینه آن نزول کرد رفت ام-شاه اضافه-بارگه

بارگه شاه در مدینه ایستاد// غلامان از هزار رنگ و تیره آمدند. (سرانجام طاهری: ۳۷۸)

جدای از موارد فوق تخریب مرزهای متعارف و آوردن کشورهایی مانند چین و هند در کنار مراکز معنوی در ایران (خراسان و اورامان) نوعی تراگذرندگی فضایی است. این راهبرد در واقع متأثر از اصل وحدت ادیان در این طریقت معنوی است. همچنین کمرنگ شدن و تخریب مرزهای متعارف بین فضاها واقعی و خیالی نیز از همین اصل تبعیت می‌کند.

در نهایت باید گفت که راهبرد دیگری که در این متن برای تولید نمادین فضا استفاده می‌شود، استفاده از پسوند راویان متن است. قبل از توضیح این امر باید به نقش راوی در این متن اشاره‌ای کنیم. متن بارگه بارگه از هفتاد و دو قطعه کوتاه تشکیل شده است که هر قطعه یک "مرمو" یا "گفته" (maramo) نامیده می‌شود. هر قطعه توسط یک راوی روایت می‌شود. هر "مرمو" در واقع در باره یکی از تجلیات امر قدسی است. اما آنچه که در اینجا حائز اهمیت است این است که هر راوی یک پسوند جغرافیایی دارد که اصالت جغرافیایی راوی را نشان می‌دهد:

58. Pir Taymour ?awrāmāni maramo:

فرماید-می اورامی تیمور پیر

?aw bahr-u barri// bārgay šām wastan ?aw bahru barri

بر اضافه-بحر آن نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // بر اضافه-بحر آن

Zātāš hāzərən na gašt hawarre// ?aw nosayrəš kyāst cherii qər qəri...

قرقری به سوی فرستاد اش-نصیر او // جا هر در است-حاضر اش-ذات

(پیر تیمور اورامانی می‌فرماید:

آن بحر و بر// بارگه شاه در سمت آن بر و بحر نزول کرد

ذات او در همه جا حاضر است // او نصیر را در پی ماهی قرقر فرستاد. (سرانجام طاهری: ۳۷۹)

Pir dānyāl dālāhoi maramo:

فرماید-می دالاهویی دانیال پیر

Mirza ?āmāna// bārgay šām wasta Mirza ?āmāna

آمانه میرزا نزول کرد ام-شاه اضافه-بارگه // آمانه میرزا

Barakataš wast ?aw lorestāna// wa dune khoshin kerdāš bayana

بیان اش-کرد خوشین دون با // لرستان آن نزول کرد اش-برکت

(پیر دانیال دالاهویی می فرماید:

میرزا آمانه // بارگه شاه در (خانه) میرزا آمانه فرود آمد

او برکت را در لرستان نازل کرد // و در دون خوشین ظاهر شد. (سرانجام طاهری: ۳۸۱))

با بررسی نام تمام روایان مشخص شد که در مجموع هفتاد و چهار بار نام‌های جغرافیایی با نام برخی از روایان بکار برده شده است. عمده نام‌های، مربوط به مناطق زاگرس و مناطق کردنشین عراق بوده و بقیه موارد مربوط به مناطق دیگر بوده است. در جدول زیر توزیع نام‌های را در بخش مربوط به روایان می‌بینیم.

جدول ۴- نام‌های استفاده شده با نام روایان

Table 4- The placenames used with the name of narrators

نام‌جای	تعداد	درصد	مثال
۱ مناطق زاگرس و شمال شرق عراق	۲۸	۳۷,۸٪	شاهویی، ماهیدشتی
۲ مناطق غیرزاگرس در ایران	۱۳	۱۷,۵٪	خراسانی، شوشتری
۳ مناطق خارج از ایران	۱۳	۱۷,۵٪	بغدادی، هندی
۴ بدون نام جغرافیایی	۸	۱۰,۸۱٪	-
۵ نام‌های مبهم	۱۲	۱۶,۲۱٪	بالامویی، مامولانی

تکثر و تنوع پسوند‌های جغرافیایی روایان متن در واقع دو کارکرد اصلی دارد: از سویی در خدمت اصل تراگذرندگی عمل می‌کند، بدین شیوه که مرز بین روایان از مناطق جغرافیایی متفاوت و گاه متضاد را کمرنگ کرده و به چالش می‌کشد. اما کارکرد دوم آن در راستای اصل چندکانونی‌سازی عمل می‌کند. در واقع تنوع و کثرت روایان نشان دهنده حضور زاویه دید و منظرهای متفاوتی است که همه در عین تفاوت و کثرت یک حقیقت یکسان (تجلی‌های متفاوت یک حقیقت واحد) را روایت می‌کنند. تکثر روایان و در عین حال همگونی روایت در آنها محتوای ایدئولوژیک متن را راحت‌تر در ذهن مخاطب جای می‌دهد. چرا که بیان یک حقیقت در جلوه‌های متفاوت از زبان و منظر افراد متفاوت آن را باورپذیرتر می‌کند.

در نهایت باید گفت که الگوهای دستور فضایی بکار رفته در متن (حرکتی، توپولوژی و اشاری) و همچنین راهبردهای تولید فضا (اصل فضا-زمانمندی، اصل تراگذرندگی، چندکانونی‌سازی) در این متن یارستانی در راستای این امر بکار می‌روند که یک ساختار و نقشه فضایی نوینی از معنویت و تاریخ را ارائه دهند. با توسل به رویکرد لوفور (1991) می‌توان گفت که ایدئولوژی یارسان در صدد تولید یک

نظام بازنمایی فضایی نو (سطح دوم یا بازنمایی‌های فضایی) است که در تقابل با نقشه‌های فضایی گفتمان‌های رقیبش قرار دارد. این ساختار را می‌توان ایدئولوژی فضایی یارسان نامید که سپس در مناطق جغرافیایی زاگرس با رویه‌های فضایی تبلور عینی پیدا کرده است.

۵. نتیجه‌گیری

مقاله حاضر به بررسی راهبردهای مفهوم‌پردازی فضا در یکی از متون بنیادی آیین یارسان پرداخت. نتایج این مطالعه نشان داد که در این متن انگاره‌های فضایی و راهبردهای مفهوم‌پردازی فضایی در راستای بیان و تثبیت ایده‌های اصلی متن (تاریخ تجلی قدسی و وحدت ادیان) بکار می‌رود. با بررسی متن مشخص شد که کلیت متن بر اساس دو استعاره کاروان و رنگبازی است. این دو استعاره از سویی ایدئولوژی متن را در باب تاریخ قدسی تجلی‌های الهی نشان می‌دهند و از سویی دیگر مبنای اصلی برای بیان انگاره‌های فضایی در این متن هستند. با استفاده از رویکرد لوینسون (۲۰۰۴) مشخص شد که متن بارگه بارگه برای بیان انگاره‌های فضایی در سطح دستور از الگوهای فاقد چهارچوب ارجاع استفاده می‌کند. لذا سه الگوی حرکتی، توپولوژی و اشاری تنها الگوهای بکار رفته در متن برای مکان‌یابی و بیان روابط فضایی هستند. نتایج تحقیق نشان داد که علت بکار بردن این سه الگو این است که اولاً آنها با سبک نوشتار متنی (غیاب ناظر و سخنگو) سازگاری بیشتری داشته و برای مکان‌یابی نیاز به تصور کردن زاویه دید سخنگو ندارند. از سوی دیگر الگوی حرکتی هم انطباق زیادی با انگاره‌های پویا و متحرک از فضا (سفر امر قدسی در تاریخ و اماکن) در متن مذکور دارد.

از سوی دیگر با استفاده از رویکرد وستفال (۲۰۱۱) نشان دادیم که گفتمان فضایی مطرح شده در متن کاملاً مبتنی بر اصل فضا-زمانمندی است. بدین شیوه که انگاره‌های فضایی بیان شده در متن کاملاً وابسته به انگاره زمان قدسی و تاریخ قدسی است. در واقع هر انگاره فضایی همبسته یک دوره تاریخی خاص است. از سوی دیگر متن با توجه به اصل ارجاعیت مرزهای بین فضاهای خیالی، باز نمودی و واقعی را کمرنگ کرده و نوعی فضای مرزی و بینابین واقع و خیال در آن بر ساخته می‌شود. همچنین با بررسی انگاره‌های فضایی در متن مبرهن گشت که انگاره‌ها و ایده‌های فضایی در متن بارگه بارگه بسیار پویا و متغیر بوده، به شیوه‌ای که مرزهای متعارف و واضح بین مناطق و حوزه‌های جغرافیایی و فضایی در متن با چالش جدی روبرو شده و در عمده موارد این مرزها کمرنگ و ناپدید می‌شوند (اصل تراگذرندگی). در پایان به راهبرد حضور راویان متعدد در متن اشاره شد. این راهبرد در واقع با ارائه زاویه دیدهای متنوع و همچنین با استفاده از راویان گوناگون سعی می‌کند گفتمانی را با کانونی‌سازی‌های متفاوت به خواننده ارائه دهد. این راهبرد در راستای تثبیت ایده‌های متن در ذهن مخاطب و از سوی دیگر در راستای اقناع او عمل می‌کند. به صورت خلاصه می‌توان گفت که راهبردهای تولید و استفاده از انگاره‌های فضایی در متن بارگه بارگه از سویی در راستای به تصویر کشیدن ایده‌های کانونی متن عمل کرده (ایده‌های تاریخ قدسی و وحدت ادیان)، و از سوی دیگر در راستای اقناع مخاطب با توسل به گفتمانی با زاویه‌دیدها و روایت‌های متنوع عمل می‌کند. در پایان استدلال شد که این متن در واقع در صدد ارائه نوعی نقشه فضایی نوین (سطح بازنمایی‌های فضایی) است که در تقابل با ایدئولوژی فضایی رقیبان خود قرار می‌گیرد.

منابع یارسان

- دفتر روحتاف (جلد سوم مجمع الکلام سرانجام نسخه دستنویس)، ویرایش به همت سام الدین تبریزی.
 دفتر شیخ امیر (نسخه دستنویس)، ویرایش به همت علی نوروزی.
 فرمایشات کا بشر بزهویی (نسخه دستنویس)، ویرایش توسط عزیز پناهی توتشامی.
 نامه سرانجام (مجموعه کلام‌های یارسان). (۲۰۰۷). ویرایش طیب طاهری. سلیمانیه: آراس.

دفتر نوروز (نسخه دستنویس)، ویرایش به همت مراد کاکایی.

منابع

- الفتی، علی؛ زمانی، صادق و موسوی مقدم، رحمت الله (۱۴۰۰). پژوهشی در هنرهای قدسی معماری و شعر در آیین یارسان با تکیه بر اندیشه‌های سید حسن نصر و سنت گرایان. *پژوهشنامه ادبیات کردی*، ۷(۲)، ۷۱-۹۰.
- فوکو، میشل (۱۳۸۸). *تاریخ جنون*. مترجم: فاطمه ولیانی. تهران: هرمس.
- سوری، ماشاالله (۱۳۴۴). *سروده‌های دینی یارسان*. تهران: امیر کبیر.
- صفی‌زاده، صدیق (۱۳۷۶). *دانشنامه نام آوران یارسان*. تهران: هیرمند.
- محمدیان، فخرالدین؛ صالحی، احمد و نوروززاده، ناصر (۱۳۹۵). فرایند و چگونگی شکل‌گیری معماری آیین یارسان، *فصلنامه اثر*، ۹۳-۱۰۸.
- مینورسکی، ولادیمیر. (۲۰۰۷ الف). *ئه‌هلی حه‌ق (اهل حق)*. در *بنچینه‌کانی کورد (ریشه‌های کرد)*، (مترجم نجات عبدالله) (صفحات: ۱۴۹-۱۶۸). سلیمانیه: مکتب بیرو هشیار.
- مینورسکی، ولادیمیر. (۲۰۰۷ ب). *چهند لیکولینه‌وه‌یه ک له باره‌ی ئه‌هلی حه‌ق (مطالعاتی در باره اهل حق)*. در *بنچینه‌کانی کورد (ریشه‌های کرد)*، (مترجم نجات عبدالله) (صفحات: ۱۶۹-۱۹۴). سلیمانیه: مکتب بیرو هشیار.

Yārsā manuscripts

- The Book of Nawroz (Daftar-i Nawroz). Manuscript Edited by Hemmat Morad Kakai.
- The Boook of Rohtaf (Daftar-i Rohtāf). Manuscript Edited by Sam-Aldin Tabrizi.
- The Book of Saranjām (Nāma-y Saranjām). (2007). Edited by Tayyeb Taheri. Soleimani: Aras.
- The Book of Sheikh Amir (Daftar-i Sheikh Amir). Manuscript Edited by Ali Nowruzzi.
- The Sayings of Ka Boshir Bəzhoui (Farmāyeshāt-ə Kā Boshir Bəzhoui). Manuscript Edited by Aziz Panahi Tutshami.

References

- Certeau Michel de. (1984). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Chamanara, Behrooz & Amiri, Cyrus. (2018). Gurani: Practical Language or Kurdish Literary Idiom? *British Journal of Middle Eastern Studies*. pp. 1-17.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deleuze, G. & F. Guattari. (1983). *Anti-Oedipus, capitalism and schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Evans, V. (2005). *The Structure of Time*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin.
- Evans, V. (2013). *Language and Time: A Cognitive Linguistic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foucault, M. (2009). *History of Madness*. Translated by Fateme Valyani. Tehran: Hermes. [In Persian]
- Garrard, G. (2014). *Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Gavins, J. (2007). *Text World Theory: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Klein, W. (1994). *Time in Language*. London: Routledge.
- Kreyenbroek, Philip G. (1992). Mithra and Ahreman, Benyamin and Malak Tawus, Topics of a Myth in the Cosmogonies of Two Modern Sects, In: *Recurrent patterns in Iranian religions from Mazdaism to Sufism* (pp. 57-79). Proceedings of the round table held in Bamberg, edited by Philippe Gignoux. Paris.
- Kreyenbroek, Philip G. (2002). "Modern Sects with Ancient Roots: The Yezidis and Ahle-Haqq of Kurdistan." In *A Zoroastrian Tapestry: Art, Religion and Culture*, edited by P. Godrej and F. Mistree, 260-77. Ahmedabad, India: Mapin.
- Kreyenbroek, P. & Chamanara, B. (2013). Literary Gurāni: Koinè or Continuum? *Chez les Kurdes*. pp. 151-169.
- Kreyenbroek, Philip G. (2020). "God First and Last": *Religious Traditions and Music of the Yaresan of Guran*. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford and Cambridge: Blackwell.
- Levinson, S. (2004). *Space in Language and Cognition: Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press

- Levinson, S. & Wilkins, D. (2006). *Grammars of SpaceExplorations in Cognitive Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Minorski, V. (2007a). Studies on the Ahle Haq. In, *Origins of Kurds* (Translated by Najati Abdolla) (pp. 169-194). Soleymani: Maktabi Biru Hoshyar. (In Kurdish)
- Minorski, V. (2007b). Ahle Haq. In, *Origins of Kurds* (pp. 149-168). Soleymani: Maktabi Biru Hoshyari. (In Kurdish)
- Mohammadian, Fakhraddin; Salehi, Ahmad & Nowruzzade, Naser. (2016). The process of Formation of the Yarsan's Architecture. *The Journal of Asar*. Pp. 93-108. (In Persian)
- Olfati, A., Zamani, S., & Musawi Moqadda, R. (2021). A Study of the sacred Arts of Architeture and Poetry in Yarsan Relegion according to the Thoughts of Seyyed Hasan Nasr. *Th Journal f Kurdish Literature*. Pp. 71-90. (In Persian)
- Reichenbach, H. (1947). *Elements of Symbolic Logic*. New York: The Macmillan Company.
- Rendell, J. (2010). *Site-Writing: The Architecture of Art Criticism*. London and New York: I.B. Tauris.
- Rendell, J. (2007). *Art and Architecture A Place Between*. London: IB Tauris.
- Safi Zade, S. (1997). *The Encyclopedia of prominent figures of Yarsan*. Tehran: Hirmand. (In Persian)
- Slovic, S., Rangarajan, S., & Sarveswaran, V. (2019). *The Routledge Handbook of Ecocriticism and Environmental Communication*. London and New York: Routledge.
- Soori, M. (1965). *The religious texts of Yārsān*. Tehran: Amir Kabir. (In Persian)
- Stockwell, P. (2002). *Cognitive Poetics: An Introduction*. London and New York: Routledge
- Tally, R. (2013). *Spatiality*. London and New York: Routledge.
- Tally, R., & Battista, C. (2016). *Geocriticism and Spatial Literary Studies: Overlapping Territories in Environmental and Spatial Literary Studies*. New York: Palgrave Macmillan.
- Van Bruinessen, M. (1991). Haji Bektash, Sultan Sahak, Shah Mina Sahib and Various Avatars of a Running Wall. *Turcica*. 55-73.
- Van Bruinessen, M. (2017). Between Dersim and Dâlahû: Reflections on Kurdish Alevism and the Ahl-i Haqq religion. In, Shahrakh Raei (ed.), *Islamic Alternatives: Non-Mainstream Religion in Persianate Societies* (pp. 65-93). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Westphal, B. (2011). *Geocriticism: Real and Fictional Spaces*. New York: Palgrave Macmillan

